

TEOLOŠKA
PROPEDEUTIKA

ili

**Uvod u studij
evanđeoske teologije**

Aleksandar Birviš
(Prevela: Ivana Bićan)

Kaže im:

„A vi, što vi kažete, tko sam ja?“

Šimun Petar prihvati i reče:

„Ti si Krist Pomazanik, Sin Boga živoga.“

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Gospode sveti, Isuse Kriste,
mi znamo tko si, mi znamo što si.
Bog živi uđe među nas, ljude,
u svijet grješni, propast i tamu.
Nas otkupio i posvetio.
Za to Ti hvala, za to ti slava,
Sine Božji, Spase jedini.

Amen

S A D R Ź A J

Uvodna molitva

Umjesto predgovora

Teološka propedeutika – kome i zašto?

Teologija – struka i nauka

Što teologija obuhvaća?

Religija

Kršćanstvo

Protestanti i drugi

Kongregacionalizam ili crkveno samoupravljanje

Ozbiljni pripadnici

U svijetu ili sa svijetom

Simfonija bez harmonije

Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine

In dubio pro Deo

Uvodna molitva

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Tebi vapimo, o Gospode slavni!
S Tobom sad živi sve učenje naše.
Nalozi Tvoji nisu tu da plaše,
nego da budu naš zadatak glavni.
Putevi znanja nisu svagda ravni,
nisu ni glatki, niti su bez smetnji.
Svjesni smo mnogih Sotoninih prijetnji.
Mrzitelj Kristov vječiti i davni,
krenut će na nas ko valovi plavni.
Ipak, on neće moći da nas sravni,
niti da revnost za učenje zбриše.
Zato molimo: Daj nam, Bože, snagu
da se na žrtvu prinesemo dragu,
učenje Tvoje voleći sve više.
Tebi nek bude čast, slava i hvala,
Sada i svagda i u vijek vjekova.

Amen.

UMJESTO PREDGOVORA

Ishodišta evanđeoske teologije

Evandeosko kršćanstvo je vrlo staro. Ustvari, kada je Gospod Isus uspostavio kršćanstvo, ono je bilo evandeosko. Kada je Spasitelj počeo sa svojim učenjem i svojim prvim učenicima, tada nije bilo ni svete predaje (tradicije), ni povijesne hijerarhije, ni državne ni etničke crkve.

Tijekom stoljeća mijenjala se slika o kršćanstvu. Danas je ta slika izobličena, a na to su utjecali mnogi povijesni i (ne)moralni čimbenici. Zato evandeoski kršćani trebaju sami sebi biti jasni. Trebaju znati što je njihov identitet, njihova individualnost i njihov integritet.

Zašto?

P r v o: Evandeoski kršćani trebaju znati tko su. Što obuhvaća njihov identitet?

D r u g o: Evandeoski kršćani moraju znati što oni nisu, što ne smiju biti i po čemu se razlikuju od drugih. U čemu je njihova individualnost?

T r e ć e: Evandeoski kršćani se trebaju što jasnije i pouzdanije orijentirati s kim i u kojim područjima mogu surađivati s drugim vjeroispovjednim zajednicama i vjerskim organizacijama. Kako graditi zdrave međuvjerske odnose?

Č e t v r t o: Evandeoskim kršćanima mora biti savršeno jasno u kojoj mjeri i koliko prisno mogu surađivati s drugim kršćanima. U pitanju je više kvaliteta suradnje, nego što su to moguća područja zajedničkog djelovanja. Kako graditi nepatvorene i nezatamnjene ekumenske odnose?

P e t o: Evandeoski teolozi trebaju upoznati i pronaći osnove za zajedničko i međusobno razumijevanje, kako drugih tako i samih sebe.

Š e s t o: Evandeoski teolozi trebaju koristiti prednosti međuvjerskih i međuteoloških susreta, ali trebaju i biti jasni, sebi i drugima, u prikazivanju i izlaganju svojih vjerskih sadržaja.

Ishodišta evanđeoske teologije proučavaju se u odgovarajućim predmetima i područjima nastave i istraživanja. Ovdje će biti nabrojana radi orijentacije početnika, ali i kao podsjetnik onima koji su zaboravili ili su se strukovno zapustili.

Prvo ishodište: Bog je iskustvo cjelokupnog ljudskog roda, ali ljudi su ograničeni, te čovjek ne može otkriti Boga. Ipak, Bog – svojom beskrajnom dobrotom, ljubavlju, milošću i milosrđem – sam sebe otkriva ljudima. Njegovo najpotpunije samootkrivenje je u osobi Gospoda Isusa Krista, ali samo na način kako je otkriveno u Svetom pismu. Razlog je to da vjerujemo da je Biblija jedini izvor otkrivenja, a vjera jedina sposobnost za poznavanje Boga.

Drugo ishodište: Svaki pojedinac neposredno pristupa Bogu, Svetom pismu i svemu što je sveto i posvećeno. Nema crkvene vlasti (hijerarhije), postoje samo vjerske službe namijenjene svima i dostupne svima po mjeri Božjeg dara.

Treće ishodište: Ako dva mišljenja ili njegove primjene izgledaju podjednako dobro biblijski utemeljena, onda se prihvaća ono koje je jednostavnije. Zbog jednostavnosti broj obreda je smanjen, a njihovo obavljanje upriličeno je u skladu s primjerima i uputama iz Svetog pisma Novog zavjeta.

Četvrto ishodište: Sve što je u svezi s vjerskim životom – duhovnost, bogoslužje (molitve i obredi), otkrivene i postignute istine, proučavanja, pouke i sl. – mora biti priopćeno razumljivim i pristupačnim jezikom.

Peto ishodište: Osnovna skupina vjernika (crkvena zajednica, skupština, crkvena općina, parohija, župa) sastoji se od članova i članica koje su u pokajanju i obraćenju doživjeli osobni susret sa Spasiteljem Kristom. Pokajanje je događaj koji sadrži: spoznaju i priznanje grijeha, žalost zbog grijeha i odluku da se – uz pomoć Božju – odbaci grijeh i više ne griješi. Obraćenje je sljedeći postupak: traženje i dobivanje duhovnog prosvjetljenja, upoznavanje s voljom Božjom, što dosljednije ispunjavanje Božje volje i objavljivanje spasenja prema duhovnoj osposobljenosti i obdarenosti svakog člana i članice.

Šesto ishodište: Članovi i članice se udružuju u osnovnu skupinu vjernika (crkvenu zajednicu, skupštinu, crkvenu općinu, parohiju, župu) ili pristupaju već osnovanoj skupini vjernika i vjernica. Udružuju se ili pristupaju pojedinačno, svjesno, odlučno, bez prisile (slobodno), odgovorno i oduševljeno. Pojedinac prihvaća važeće odredbe u skupini: načela vjerovanja, poredak i ustrojstvo, pravila čestitosti (morala) i život po uzoru na Gospoda Isusa Krista. Pojedinac ima pravo istupiti iz skupine.

Sedmo ishodište: Poslije Boga, jedina mjerodavna vlast je skupina vjernika. Ona – na osnovi Svetog pisma i na sastanku sveukupnog članstva – odlučuje o svojim poslovima, o bogoslužjima, ustrojstvu i poretku, o prijemu pojedinaca u članstvo, o disciplinskim mjerama i postupcima, kao i o isključivanju članova i članica čiji život ne odgovara evanđeoskim mjerilima i zahtjevima. Podrazumijeva se da cjelokupno poslovanje, upravljanje, odlučivanje i služenje mora biti u suglasnosti sa Svetim pismom i prema uputama iz Svetog pisma.

Osmo ishodište: Osnovne skupine vjernika međusobno surađuju i udružuju se pazeći da se održe i unaprijede jedinstvo naroda Božjeg prema odredbama i zahtjevima Svetog pisma i prema potrebama pojedinačnog i skupnog života.

Deveto ishodište: Evanđeosko kršćanstvo postojano se zalaže za odvajanje svetog od svjetovnog, kako u životu pojedinca tako i u životu društva. Evanđeosko kršćanstvo nema ničeg zajedničkog s nacionalističkim i političkim strankama i ideologijama. Svaki kršćanin i kršćanka imaju slobodu izgrađivati svoju svijest, savjest i razumijevanje volje Božje te time odrediti svoje stavove prema državi, politici, naciji i društvu.

Deseto ishodište: Evanđeoski se kršćani s dužnim poštovanjem odnose prema društvenom poretku u kojem se nalaze. Oni očekuju da i društveni poredak pokaže razumijevanje za evanđeosko poimanje Gospoda Isusa Krista kao Kralja nad kraljevima i Gospodara nad gospodarima. Prema shvaćanju evanđeoskih kršćana, Gospod svojom slobodnom, svemoćnom, svetom i pravednom voljom upravlja ljudima i događajima.

Jedanaesto ishodište: Evanđeoski kršćani vjeruju u djelovanje Svetog Duha. Sveti Duh tješi, vodi i brani, ukazuje na Krista i osposobljava pojedince i zajednice svojom silom, rodom i darovima. On se ne da ograničiti ni zaustaviti. Od Njega dolaze obnove, probuđenja, oživljenja i posebni poticaji.

Dvanaesto ishodište: Evanđeoski kršćani su trpeljivi prema stavovima, mišljenjima i djelovanjima uračunljivih i odgovornih osoba, sve dok one ne ugrožavaju nečiji život, zdravlje, osobnost i ugled.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Istinu Tvoju tražimo, o Bože.

Težimo svemu što Tebe otkriva.

Istina Tvoja na nas se izlijeva

i daje sve što primiti se može.

Proširi naše vidike, o Spase.

Usmjeri putem pravednosti Tvoje.

Nek Tvoje riječi vjeru našu kroje,

jasnost i znanje nek nam dušu krase.

Pokaži nama Tvoje sveto lice,

da uzletimo dušom kao ptice

slaveći Boga. U Ocu Sinu

i Svetom Duhu klanjamo se tebi,

a Ti nas nježno sve privini k Sebi,

podari nam istinu jedinu.

Amen

TEOLOŠKA PROPEDEUTIKA – KOME I ZAŠTO?

Građa ovih čitanja (i proučavanja) namijenjena je studentima, predavačima, osoblju i suradnicima na učilištima predviđenim za evanđeosku teologiju. Ona obuhvaća znanja i stavove, predviđene da budu akademska legitimacija teološkog učilišta. Pomoću ove građe bi se trebalo znati što jedno učilište jest, što ono nije, što njemu pripada, a što ne pripada ili ne bi smjelo pripadati.

S ovim znanjima treba biti upoznata svaka osoba povezana sa životom i radom evanđeoskog teološkog učilišta. Izložena građa, stavovi i načela su činjenice. Njih mora uvažavati svatko na evanđeoskom učilištu bez obzira na njegovu ulogu. Protiv slova i duha izloženih činjenica, ne smije se raditi ni djelovati, ni na učilištu ni u ime učilišta.

Upoznavanje s ovom građom po svojoj prirodi prethodi studiju teologije. Zato se ovaj predmet i zove *teološka propedeutika*.

Potreba za predmetom kao što je ovaj uočljiva je. Nije potrebno mnogo govoriti o njoj, a još manje nekog uvjeravati kako bi se trebao baviti ovom građom. Na učilište dolaze osobe različitih duhovnih usmjerenja i neujednačenog obrazovanja, neodređenih i nejasnih iskustava. Teološko učilište je odgojna ustanova za razliku od drugih učilišta. Druga učilišta se ograničavaju na obrazovanje, a evanđeoska teologija je način življenja. Za takvu teologiju se treba odgajati i ona sama odgaja. Učilište prima ljude koji su odabrani, sasvim određene osobe. Drugačiji bi postupci bili u suprotnosti s poimanjem akademskih sloboda i slobode uopće. Ipak, učilište je dužno – to također ne bi smjelo biti drugačije – osposobljavati najprikladnije i najkorisnije zaposlenike i zaposlenice za rad u kraljevstvu Božjem. Njegovi studenti i studentice moraju biti duhovniji, obrazovaniji, poslovniji i stručniji od drugih koji se nalaze u sličnim službama. Ovome služi plan i program nastave, pravilnici povezani sa studijem, nastavom, upravljanjem i poretkom na učilištu, a koji će se i dalje dograđivati, dotjerivati i poboljšavati prema potrebama i okolnostima. Usavršavat će se i *Propedeutika* ukoliko se bude dublje ulazilo u potrebe za određenijim načelima na kojima se temelji i gradi evanđeoska teologija, vjeroispovijest i sadržaji vjere. Svako teološko učilište treba biti vid usavršavanja, dotjerivanja, zaokruživanja i uobličavanja jedne cjeline koja se zove život vječni. *Teološka propedeutika* je nastojanje da se u tu cjelinu uđe dostojanstveno, ispravno i što potpunije.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Bože, Ti nas smještaš u predvorje čudno;
poklanjaš nam znake, čudesa i knjige.
Ne daj da nam snaga odlazi zaludno,
ne daj da nas muče ovog svijeta brige.
Nas jamačno bole sve rane na svijetu,
ali mi lebdimo prema vječnom sjaju,
dao si nam radost i mudrost u letu,
te pratimo Spasa u dragome kraju:
i u Svetoj Zemlji i u našoj duši .
Ulazimo s Tobom u mudrost nebesku.
Svjesni smo da snaga u nama se ruši.
Ti otkrivaš sebe u munji i bljesku,
ali isto tako u vedroj tišini,
kad otkrivaš za nas otkrivenja Tvoja
u Svetome pismu, bezmjernoj visini,
bezmjernoj dubini ispod svakog sloja.
Bezmjernoj ljubavi kliče duša moja.

Amen.

TEOLOGIJA – STRUKA I ZNANOST

Teologija – promatrana kao sustav studija – je skup znanja, umijeća, iskustava, možda i nekih neostvarenih želja i drugih sadržaja, pomoću kojih jedna vjeroispovjedna zajednica objašnjava sebe, najprije svojim privrženicima i nastavljačima, svojim budućim nosiocima i ljudima kojima vjera nešto znači, kako u zajednici tako i izvan zajednice.

Ovako shvaćena teologija je struka. Namijenjena je poslovima vjeroispovjedne zajednice, odnosno nosiocima vjerskih službi, kako bi oni stručno radili svoj posao: bogoslužjenje, poučavanje, potpomaganje, upravljanje i drugo. Da bi se osposobili novi radnici i suradnici, potrebna je nastava. Teologija već zbog toga ne smije svoju građu ostaviti nerazvrstanom, nego je mora složiti u zaokruženu cjelinu (sustav), kako po naravi samog gradiva, tako i prema zahtjevima odgoja i nastave.

Za razliku od mnogih drugih struka, teologija nije zatvorena u sebe, nije nezavisna niti postoji samo zbog sebe. Kad se za neko teološko učilište kaže da je nezavisno, to uglavnom znači da se ono samostalno izdržava, da postavlja kadrove po vlastitom izboru i procjeni akademskih vrijednosti i da nije pod nadležnošću ili pod nadzorom određene vjeroispovjedne zajednice ili grupe zajednica. Međutim, teologija proizlazi iz određenih vjerskih načela, teče i razvija se u skladu s njima (ili u neskladu, ali se onda treba zamisliti nad svrsishodnošću takvog učilišta). Što su načela točnije određena, to je teologija zdravija i korisnija u djelovanju u narodu. Teologija, kao i svaka druga struka, zavisi od potražnje. Svako učilište se mora opredijeliti prema zahtjevima budućih poslodavaca. Ako to ne čini, učilište postaje izlišno.

Teologija je raskošna, ali nije raskoš. Ona je potrebna. To osjećaju i one vjerske zajednice u kojima nema plaćenih službi. Oni ne žele plaćenike, ali se raduju stručnjacima. Stručniji zaposlenici i zaposlenice samom svojom pojavom odgajaju vjernike i vjernice (pod uvjetom da i jedni i drugi žive po Kristovom primjeru). Primjenom naučenoga, osposobljeni teolozi su kadri činiti divne stvari za Gospoda.

Stjecanje teoloških znanja i umijeća obvezuje studente i studentice da budu prisutni na vjerskim skupovima, i pojedinačno i kao učilište. Njihova prisutnost očekuju oni koji su ih poslali na studij, oni koji se žele radovati podmlatku i mnogi drugi. Ljudi se nadaju da će nešto naučiti ili barem osjetiti štogod od njihove struke; pretpostavljaju da

će im pomoći u rješavanju problema. Nekima je polovica tegoba otklonjena čim ih netko pažljivo sasluša. Drugi, pak, očekuju kakvu dobru riječ s propovjedaonice. I u tome i u drugome značajno je da se mladi ljudi nađu pri ruci.

Teologija se razvija. To je prirodno. Struka ne ostaje samo struka. Ona se preobražava u znanost. Znanost bi – prema nekim lakovjerno prihvaćenim definicijama – trebala biti struka koja proučava svoju građu, razvrstava je prema sličnostima i razlikama, izražava ih u brojevima i mjerama, a svoje rezultate čini predvidljivima na osnovi količinskih (kvantitativnih) formula. Međutim, takva je znanost samo matematika, a njena građa u prirodi ne postoji. Štoviše, osnovni se stavovi matematike (aksiomi) ne mogu dokazati. U njih se mora vjerovati iako se ne daju provjeriti.

Znanstvenost teologije nije u njezinoj matematizaciji, nego u zakonitostima njezinog razvoja. Ona se razvija, kako zbog suprotnosti u društvu kome pripada tako i zbog razjašnjavanja u samoj teologiji.

U takvom spletu okolnosti neki čimbenici ostaju bez snage, dok utjecaj drugih čimbenika raste. Oni postaju značajniji i utjecajniji. Uz to, dolaze do izražaja i neke druge osobitosti. Neki sadržaji potiru druge, neki iščezavaju, uvijek se javlja nešto novo (makar kao izazov), neka građa gubi na značaju, dok druga građa izbija u prvi plan.

Navest ću primjer iz druge polovice prošlog stoljeća. Sve teologije, ne samo kršćanske, morale su se jako mnogo baviti znanstvenim dokazivanjem religije (apologetikom). To je bio izazov vremena. Pojavile su se ateističke partije, ateističke države i agresivni – često okrutni – ateizam. Ateizam je svoju svirepost provodio u ime znanosti, znanstvenog mišljenja, *znanstvenog socijalizma*. Naime, prema ateističkoj vjeri, znanost je sama po sebi ateistička, a religija je lažna i nazadna. Između 1965. i 1980. godine agresivni ateizam se skoro sasvim gubi. (Ima ga još u Sjevernoj Koreji). Vjeroispovjedne zajednice i grupe zajednica se nalaze pred drugim izazovom: Kako sačuvati svoje osobitosti u svijetu koji se mijenja, komunicira brže i temeljitije, i nastoji sve podrediti strogim, općeplanetarnim standardima? Teologiji je postala važna tradicija i pedagogija. Tradiciju danas proučavaju i oni protestanti koji su svojevremeno odbacivali svaku tradiciju.

Razvojem i odgovorom na izazove, teologija je dobila građu za znanstvena istraživanja. Zbog svih ovih okolnosti teologija je znanost u istoj mjeri kao, na primjer, muzikologija ili historiografija. U prvom redu, ona je znanost po sadržaju vjere (doktrinama, moralu i bogoslužnju). Teologija je znanost i u doticaju s drugim znanostima, bilo da one pomažu njoj, bilo da ona pomaže njima, bilo da se bave nekim zajedničkim zadatkom. Uloga i mjesto teologije ovise o području proučavanja i o

spremnosti samih znanstvenika. Ima i danas znanstvenika koji preziru teologiju, priznaju joj učenost, ali ne i znanstvenost. Za njih su teolozi – blago rečeno – blaženi zanesenjaci.

Teologiji tek predstoji znanstveni i istraživački rad. Opasnost je da se teologija utopi u druge znanosti i izgubi u njima, što je uočljivo pri njenoj primjeni. Od obrazovanog propovjednika neki očekuju da bude književnik, od školovanog pjevača da bude operni pjevač i glazbeni aranžer, od dušobrižnika da bude psiholog i psihoterapeut (pa i psihijatar), a od crkvenog starješine mnogi očekuju da postane uspješan poslovan čovjek, odnosno: manager, businessman i impressario. Teologija je na gubitku već samim tim što se preko mjere odriče sebe i prepušta svjetovnim znanostima, a i time što se od nje očekuje da vjeroispovjednoj zajednici ne daje ono što joj treba, nego ono što je u modi. Na gubitku je i vjeroispovjedna zajednica: umjesto da se bavi obraćenjem pojedinaca i njegovanjem vrlina (duhovnim rastom), ona upada u samoreklamiranje, statistike i oslanja se na postupke i rad bez Gospodnje osposobljavajuće milosti.

U našim prilikama teološka su učilišta izložena opasnosti od politike. Političarima su potrebni mladi ljudi. Naročito su im važni mladići i djevojke koji su učeni i koji – po prirodi svoga posla – bez teškoća komuniciraju s narodom. S druge strane, većina je mladih ljudi nezadovoljna svijetom u kojem živi. Željeli bi da taj svijet bude bolji. Uostalom, odgajali smo ih i odgajamo ih da grade bolji svijet. Političari obećavaju promjene i poboljšanja. Ljudi bez iskustva, ne samo mladi, nemaju dovoljno predostrožnosti i razumijevanja, te olako prihvaćaju pojedine političare i njihove programe. Ukratko, mladi ljudi postaju plijen političara, jer naše političare ne zanima volja Božja. Gdje su oni, tamo nema evanđeoske teologije.

Ima i drugih opasnosti, no evanđeoska im se teologija može suprotstaviti. Kako? Produblivanjem vlastitih znanja i vlastitog morala.

Dobar teolog ne pokušava ni zamisliti svoj život bez molitve. On se moli zato što vjeruje. On vjeruje zato što se moli. Molitva dopunjuje i nadograđuje studij, ali ona je i temelj studiju. Sva valjana teološka učilišta građena su na molitvi. Prije primanja nastave ide molitva. Prije davanja odgovora ide molitva. Molitvom počinje školovanje. Molitva je znak onima koji su prošli sve ispite i akademske stupnjeve: nastavi učiti, nemoj se zapustiti. Kao što savjetuje apostol Pavao svog mlađeg suradnika Timoteja (1 Tim 4:13-16): *Dok ne dođem posveti se čitanju, poticanju, poučavanju. Ne*

zanemari milosnog dara koji je u tebi, koji ti je dan po proroštvu zajedno s polaganjem ruku starješinstva. Oko toga nastoj, sav u tom budi, da tvoj napredak bude svima očit. Pripazi na samog sebe i na poučavanje! Ustraj u tome! Jer to vršeći, spasit ćeš i sebe i one koji te slušaju.

Bez molitve nema produbljivanja. Međutim, iz savjeta apostola Pavla postaje očito da su potrebne i neke druge djelatnosti U produbljivanje spada i razjašnjavanje. Teolog je dužan sebi objasniti što je što. Tijekom vremena može doći do novih nejasnoća koje opet valja pošteno razjasniti. Nešto je nedostupno umu. Čovjek vjeruje, a ne zna što vjeruje. Teolog onda kreće u objašnjavanje: što nešto jest, a što nešto nije. Moguće je da tako nastaju neka nova saznanja. Što je stručnjak duhovniji i stručniji, to će se brže približiti onome što jest. Bogu treba biti zahvalan kad se takvo nešto dogodi. Produbljivanje je sačuvalo teologa.

Evandeoski teolog razaznaje i sebe i druge odgovorom na pitanje o osobnosti: Tko je tko? Istina je važnija od donositelja. Ipak, dobro je da teolog zna tko je on sam, ali i tko su oni koji ga izgrađuju, kao i tko su oni koji nastoje da sruše njega i teologiju. Ako ne poznaje sebe, on je kao mornar bez kompasa. Ako ne poznaje prijatelje, on je kao mornar bez plovila. Ako ne poznaje rušiteljee, on je kao mornar bez mora.

Naravno, evandeoski teolog ne smije robovati autoritetima jer bi se to pretvorilo u idolopoklonstvo. Njegov jedini autoritet je Gospod Isus, i to onaj Krist koji nam je prikazan u Svetom pismu. Sve drugo može biti mjerodavno i svatko drugi može biti mjerodavan, ali sve mora biti zasnovano i izgrađeno na Kristu. Ostali obrasci vjerskog života mogu biti nametnuti, ali su – upravo zbog nametanja - sumnjivi. Toga se treba kloniti, jer tu nema produbljivanja.

Produbljivanja nema ako se ne uzmu u obzir okolnosti. Veliku ulogu igra odgovor na pitanje: Kada? Proučiti vrijeme i događaj u tom vremenu (a ne izdvojeno od vremena) pokazuje kako Gospod gospodari poviješću i da u to vrijeme izgovorene riječi nisu bile bez vrijednosti za tadašnje primatelje. Koliko se teolog spretnije „prebaci“ u to vrijeme i onovremene ljude, toliko će točnije i određenije shvatiti poruku. Obratno, tko ne razumije nekadašnje okolnosti, neće biti kadar ispravno primijeniti Božju riječ i sve što iz nje proizlazi. Još manje će se moći udubiti u primljena saznanja.

Tijesno povezano s ovim razmišljanjima je i poznavanje mjesta i razumijevanje prostora. Nije isto ako se nešto događa na planini ili u dolini. Različite su riječi i djela u gradu i na selu. More nije isto što i jezero, jezero nije isto što i rijeka, rijeka nije isto što i močvara. Drugačije izgleda svijet i drugačije se ponašaju ljudi u plodnim područjima, a drukčije u pustinji. Ista osoba nije ista kad promijeni podneblje. Što tek reći za ljude istrgnute iz jedne sredine i protjerane u druge predjele?

Dobar teolog pazi i na sredstva, oruđa i oružja, svakodnevnne predmete, posvećene stvari i drugo. Kako su se ljudi kretali, oblačili, obuvali, pokrivali, otkrivali, hranili i napajali? Što im je bilo sveto, a što obično? Koji predmeti su im bili značajni? Kako su se pozdravljali? Zašto su nosili ukrase? Kako su bivali smješteni? Ima mnogo razloga za razgovor o sredstvima.

Sa sredstvima su povezani postupci i način življenja. Evanđeoska teologija je neposredno povezana sa životom. Zato uvažava postupke i načine, kao što uvažava i druge okolnosti. One se i u Svetom pismu razlikuju kako prema vremenu (povijesnom protjecanju, trajanju i prilikama) tako i prema prostoru (područjima i nastambama). Drugačije su razumijevali Krista starozavjetni proroci i pravednici, a drugačije Njegovi suvremenici. Drugačije o Gospodu Isusu misli današnji svjetovni čovjek, a drugačije vjernici i bogotražitelji. Međutim, to je isti Isus Krist, Spasitelj i Gospodin, Učitelj s kojim se nitko i ništa usporediti ne može. Upravo zbog te Njegove izuzetnosti, ne možemo Ga tek tako svrstavati i razvrstavati prema našim obrascima, nego se valja boriti da budemo Njemu što sličniji. Pri čitanju četiri Evanđelja i površan čitatelj zapaža da su ljudi prema njemu postupali i opredjeljivali se na različite načine: drugačije učenici i pristalice, drugačije običan narod, a drugačije vodeći sloj ondašnjeg palestinskog društva.

Nije potrebna neka velika mudrost da bi se shvatila uloga brojeva i mjera. Što one vrijede i koliko su značajne u razumijevanju bogoslovne građe među evanđeoskim kršćanima? Bog se javljao pojedincima, ali se javlja i čitavom jednom narodu i strancima koji su mu se priključili. Gospod Isus je imao tri povjerljiva učenika, imao je dvanaest prvih učenika - apostola (među kojima su bila i ova trojica), a površ toga imao je još sedamdeset dvojicu (6x12, sve djeljivo s tri!). Nije li ovo jednostavni primjer Crkve prilagodljive raznoraznim uvjetima? Suvremene težnje za brojnim članstvom i velikim zajednicama na jednom mjestu više laskaju propovjedničkoj i starješinskoj taštini, nego

što pomažu vjernicima i vjericama. Biblijske brojke su nesumnjivo nadahnute i korisne. Nadam se da dobra teologija neće biti zaslijepljena menadžerstvom i kvantitativnim „uspjesima“, nego da će se studenti i studentice naučiti skromnosti i zakonomjernom osvajanju duša.

Jedno pitanje nerado postavljam Bogu. Ne pamtim kad sam Mu ga postavio. To je pitanje : *Zašto?* Prema Evandeljima, u susretu s Kristom, ljudi ne bi trebali pitati *Zašto?*, nego: *Što mi valja činiti?* Razumije se, evanđeoska teologija ne smije zanemariti pitanje uzroka i posljedica. Ipak, ta istraživanja treba – uopćeno rečeno – ograničiti na pomoćne nauke, na sistematsku teologiju i na povijest.

Na izloženo valja paziti već od početka studija. Tako će se ispravno razumjeti sve što nudi jedno teološko učilište.

*Licem svojim obasjaj slugu svog
i nauči me pravilima svojim! (Ps 119:135)*

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Oče, činiš djela prevelika
 kad si svijetu Svog Sina poslao,
 da Spasitelj bude za sve ljude,
 da podigne svoje učenike.
 Slavimo Te, jedini Gospode,
 darodavče vjere spasonosne!

Hvala Tebi, Bože sveznajući,
 za sve što se nastavom dobiva,
 za stjecanje spasonosnih znanja
 na duhovnom Božjem učilištu.
 Slavimo Te, jedini Gospode,
 darodavče vjere spasonosne!

Proslavljamo Gospoda Isusa,
 Sina Božjeg, raspetog na križu,
 ubijenog zbog naših grijehova
 i uskrslog radi našeg spasa.
 Slavimo Te, jedini Gospode,
 darodavče vjere spasonosne!

Sve što znamo i što vjerujemo,
 što učimo i čemu služimo –
 živi Bože, to je milost Tvoja,
 nadahnuće i blagodat vječna.
 Slavimo Te, jedini Gospode,
 darodavče vjere spasonosne!

Amen.

ŠTO TEOLOGIJA OBUHVAĆA?

U ovom je poglavlju dan pregled teoloških znanja razvrstan prema prirodi teološkog gradiva. Predloženi pregled nije isto što i red predavanja ili plan studija na jednom učilištu. Studij se odvija u skladu sa zahtjevima nastave i proučavanja. Teološka je građa u svakoj teologiji, a ne samo kršćanskoj, razvrstana s namjerom da obuhvati sva ona znanja i vještine u suglasnosti s definicijom danom na početku prethodnog poglavlja.

Rad studenata i nastavnog osoblja zavisi o nizu čimbenika. Među ovima se ističu zahtjevi struke i raspoloživi suradnici. Teologija je akademska cjelina te nam valja upoznati cjelinu i dijelove. Ovo vrijedi i za budućnost svakog teologa: ako mu neka znanja nedostaju ili ako se nije u stanju dovoljno spretno snaći u nekim vještinama, on treba znati gdje bi ih trebao tražiti i kamo svrstati. Na fakultete dolaze kandidati i kandidatkinje s različitim prethodnim obrazovanjem. Pohađali su različite škole, a i oni iz istih škola dolaze s različitim stupnjem znanja i iskustava. Stvarna znanja i vještine nisu isto što i diplome. Međutim, početnici se moraju dovesti na što približniji stupanj stvarnih znanja.

Teolog se u djelo Božje uklapa najprije kao osoba, potom kao kvalificirana osoba i zatim - što nije bez značaja – kao dio osoblja. On je sposobniji i korisniji ukoliko s dovoljno nadahnuća, s upotpunjenom stručnošću i poznavanjem potreba zajednice kojoj služi, nađe mjesto gdje će se uklopiti, čime će se uklopiti i kako će se uklopiti u blagoslovljene poslove na koje ga je Bog pozvao.

Uobičajeno je da se teologija dijeli na: proučavanje izvora (biblikum), proučavanje razvoja vjeroispovjedne zajednice (historikum), sistematsku teologiju (sistematikum) i primijenjenu teologiju (praktikum).

B i b l i k u m

Biblikum obuhvaća: opći uvod u Sveto pismo, posebne uvode, tumačenje i biblijsku teologiju.

Opći uvod obuhvaća: tekst kao takav, povijest teksta, kanon Svetog pisma, prevođenje (povijest prevođenja i glavni prijevodi Svetog pisma, te određeni prijevodi

kojima se služimo tijekom studija i pri radu). U *posebne uvode* spadaju: uvod u Stari zavjet, uvod u Novi zavjet, uvod u pojedine dijelove Starog zavjeta (Petoknjižje, proroci prethodni, proroci potonji, pjesničko-poučne knjige), uvod u pojedine dijelove Novog zavjeta (Evandjelja i Djela apostolska, poslanice: generalne i one apostola Pavla), te uvod u svaki pojedinačni spis.

Tumačenje Svetog pisma je proučavanje postupaka (metoda za tumačenje). Tijekom studija (a i poslije studija) uzima se jedno određeno poglavlje (tekst) i tumači se u dva pravca:

- a) što je poglavlje značilo prvim primateljima (slušateljima i čitateljima)? i
- b) što poglavlje znači manjim ili većim skupinama ljudi ili pojedincima?

U evanđeoskoj teologiji *biblijska teologija* je rad na sistematiziranju podataka u vezi s Gospodom Isusom Kristom (osobnost, životopis, djela i riječi). Također se proučavaju i sistematiziraju i druge teme (učenja o Bogu, o nebeskom Ocu, o Kristu, Svetom Duhu, svijetu, anđelima, čovjeku i ljudima, o grijehu, spasenju, posvećenju, slavi i proslavljenju, te o Crkvi, smaku svijeta i vječnom životu, zatim o poštenim odnosima ili moralu: odnosi prema Bogu, prema tvorevinama, prema drugim ljudima i prema sebi samom.

Pomoćna znanja za ovu oblast su biblijski jezici i jezici najvažnijih prijevoda; biblijska faktografija (arheologija, povijest, geografija, etnografija i drugo), hermeneutika i egzegeza, teorija književnosti i ostalo.

H i s t o r i k u m

U historikum pripada opća povijest kršćanstva i posebne povijesti. Posebne povijesti su proučavanja posebnih razdoblja opće povijesti, razvoj kršćanstva u posebnim geopolitičkim cjelinama, posebna povijest pojedinih pokreta, povijesni pregled i objašnjavanje sadržaja kršćanske tradicije (liturgijske, književne, zakonodavne, tj. kanonske i običajne) te povijest pojedinih denominacija.

Pomoćna znanja za historikum su svjetovna povijest (dijelovi i područja značajna za razvoj kršćanstva) te pomoćne znanosti za svjetovnu povijest.

S i s t e m a t i k u m

Sistematikum ili sistematska grupa teoloških predmeta obuhvaća doktrine, etiku i apologetiku.

Doktrinama nazivamo sistematizirana učenja. U kršćanskim zajednicama čija učenja podupire i proglašava svjetovna vlast, doktrine se nazivaju dogmama, a njihov sustav je dogmatika. Evanđeosko kršćanstvo se uporno bori za odvajanje svetog od svjetovnog, te zato ne dopušta miješanje svjetovne vlasti u učenje vjeroispovjedne zajednice. Iz tih razloga u evanđeoskom kršćanstvu i u društvima sa sazrelom sviješću o svetome i božanskome, nema dogmatike, nego se razgovara o doktrinama. U doktrine pripada: učenje o otkrivenju (Svetom pismu i neposrednom djelovanju Svetog Duha u skladu sa Svetim pismom), učenje o Bogu, jedinstvu Božjem, o Božjoj trojedinosti, o Bogu-Ocu, Bogu-Sinu, Bogu Duhu Svetome, o Stvoritelju, stvaranju i tvorevinama (dostupnim za osjetila, nedostupnim za osjetila, anđelima i ljudima), o grijehu, o Spasitelju i spasenju, o kraljevstvu Božjem i crkvi (univerzalnoj i lokalnoj), o ponovnom Kristovom dolasku, uskrsnuću mrtvih i o vječnosti.

Etika je znanost o moralu, odnosno o ponašanju i dužnostima. U evanđeoskom kršćanstvu etika je skup radnji, stavova, odluka i prihvaćanja Božje volje bez prisile. Tako se proučava razlika između zakona i morala. Na osnovu toga se definiraju odnosi čovjeka prema Bogu, prema Božjim tvorevinama, prema ljudskom društvu i prema pojedincu (onom drugom i sebi samom).

Apologetika je razumsko poimanje, objašnjavanje i dokazivanje vjere i njenih sadržaja. U evanđeoskoj teologiji vjera ima pretežni i nesporni značaj, tako da neki teolozi smatraju da apologetika ne treba ući u sastav teoloških studija. Međutim, vjeru treba objašnjavati i onima koji vjere nemaju, s nadom da će ih Bog obdariti.

Svjedoci smo podjele među kršćanima. Ona se ogleda u području doktrina. Za evanđeoskog teologa je prirodno da bude radoznao. Zato je neophodno proučavati različite pravce u kršćanstvu. Sistematikum stoga obuhvaća i *usporednu (komparativnu) teologiju*. Glavna teškoća pri studiranju usporedne teologije je objektivnost. Svaki pravac smatra sebe najpravovjernijim.

Pomoćna znanja: filozofija, društvene znanosti, prirodne znanosti, suvremeni događaji.

P r a k t i k u m

Praktikum ili primijenjena teologija obuhvaća mnoge vještine i znanja. Ona je u neposrednom dodiru s okolinom (prirodnom, društveno-političkom) i sa životnim pitanjima ljudskog bića, bez obzira na vjersku pripadnost. Zbog toga se primijenjena teologija služi mnogim područjima znanosti, znanja, vještina i iskustava izvan teologije kao takve.

Građa za ovaj dio teologije se razvrstava u tri grane. Razvrstavanje je uvjetovano didaktičkim razlozima, ali i većom praktičnošću: svaka grana ima svoje mogućnosti za specijalizaciju i učinkovitije djelovanje. Te tri grane su: liturgija, didaskalija i dijakonija. Sve što je praktikum valja svrstati u ove tri grane.

Liturgija ili bogoslužje u najširem smislu obuhvaća proučavanje i upoznavanje s obavljanjem rituala od jednostavnih molitava do složenih i pomno razrađenih liturgijskih radnji. Ovamo spada i povijest istih. Uz bogoslužne radnje proučavaju se i bogoslužna mjesta, bogoslužna vremena (ustrojstvo kalendara) i proučavanje osoba koja sudjeluju u bogoslužjenjima bilo kao nosioci radnji ili kao primaoci. Uobličavanju bogoslužnog života doprinose umjetnosti (glazba, književnost, primijenjena umjetnost i dizajn, arhitektura i likovne umjetnosti - naravno, sve u službi bogoslužjenja).

Didaskalija je naziv za učiteljsku službu vjeroispovjedne zajednice. Kršćani su u početku sebe shvaćali kao učenike. (Naziv *kršćanin* je došao sa strane). Učenici su primali nastavu, poučavanja, a učenički dio bogoslužjenja bila je propovijed (homilija). Učenjem i propovijedanjem kršćani su pridobivali druge ljude za Krista. Osvajanje duša je vodilo u apostolat, uspostavljanje novih učeničkih zajednica (misija). Zajednice su, kao svaka grupa ljudi morale živjeti u određenom poretku u skladu sa Svetim pismom, ali i prema potrebama stvarnog stanja. Tako su nikla znanja i vještine u vezi s upravljanjem, ustrojstvom i poretkom (kanonsko pravo i disciplinske mjere). Ove poslove obuhvaća predmet nazvan pastirstvo, odnosno dušobrižništvo.

Bogoslužnje i poučavanje je povezano s dijakonijom. *Dijakonija* je sagledavanje i rješavanje različitih potreba jedne zajednice. U lokalnoj crkvi postoji stalna potreba za potpomaganjem. Ako su te potrebe negdje riješene na odgovarajući način, to je zato što je crkva na licu mjesta pokazala svoj utjecaj i djelovanje. Bez obzira na društveno uređenje, uvijek će biti potrebitih članova i ne-članova crkve, ljudi u nevolji, obespravljenih, siromašnih, orobljenih, izoliranih i podriivenih duševno, duhovno i tjelesno.

Pomoćna znanja za praktičnu teologiju su praktična znanja, domaćinstvo, umjetnosti, pedagogija, didaktika, metodika, administrativna snalaženja, psihologija, psihijatrija, sociologija, socijalni rad i poslovi u vezi s njim.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Svevišnji dođi k nama

na škole naše put:

neka riječ Tvoja sama

posveti svaki kut.

Gospode, Ti si sila,

Ti si jedina vlast.

Slavi Te čeljad mila:

Tebi dajemo čast.

Amen.

RELIGIJA

Religija je čovjekova sveobuhvatna težnja da vjeruje u otkrivenje i da s onim što mu je otkriveno uspostavi poseban (u prvom redu svečani, ali i svakodnevni) vid trajne povezanosti. Otkrivenje (objava) je čin samopredstavljanja onoga u koga se ili u što se vjeruje.

Čovjek ima potrebu svoju religiju ostvariti, tj. učiniti je pristupačnom i sebi i drugima, bilo da se oni slažu s njegovim uvjerenjima, bilo da se ne slažu. Ako čovjek ne ostvari religiju, on će od vjere napraviti sujevjerje, od religioznosti nereligioznost, od pobožnosti bezbožnost, i upast će u ravnodušnost i nevjerovanje. Sujevjerje je zapravo lažna vjera, odnosno vjerovanje koje ne traži ni otkrivenje ni objašnjenje.

Religija se javlja kod svih ljudi, na svim prostorima i u svim vremenima. Ako negdje, na nekom nalazištu, nema tragova religije, to ne znači da religije nije bilo na tom mjestu i u tom vremenu. To samo potvrđuje sljedeće mogućnosti:

- religija nekog društva je do te mjere duhovna, da materijalnih čimbenika i tragova nema, te ih ne ostavlja i nije ih ostavljala za sobom;
- religija je do te mjere tajnovita i tako stručno skrivena, da ne ostaje i nije ostajalo ništa što bi dospjelo do neposvećenih, a posvećeni su ili pomrli ili i danas kriju svoju pravu religiju, a prividno se priklanjaju vjeri okoline;
- tijekom nekog rata neprijatelj je korjenito potro sve što bi i najmanjim svojim tragom podsjećalo na vjerski život pobijeđenog i istrijebljenog društva;
- neka kasnija kultura je potpuno upila u sebe religiju prethodne kulture, tako da je današnji istraživač lišen mogućnosti da rekonstruira tadašnju religiju;
- današnji istraživači i znanstvenici još nisu pronašli (a možda namjerno ne žele istraživati) tragove i pojave religije u jednoj društvenoj grupi;
- više prethodno navedenih čimbenika zajedno pogodovalo je da se ne pronađu tragovi religije u nekom vremenu i prostoru.

Tri su neophodna sastojka religije: kult, doktrine i organizacija (unutrašnje ustrojstvo religijske zajednice).

K u l t (latinski *cultus* – bogoslužjenje, obožavanje, klanjanje, ritualno klanjanje; od *colere* – njegovati, gajiti; od *cuo* – ponavljati u određenim vremenskim razmacima) –

u prvom redu označava obrede, ali i religiju. Kult definiramo kao skup obreda (bogosluznih radnji, rituala) i svega što uz njih dolazi: mjesta, vremena, osoblja i stvari. Obred po pravilu ima a) izgovorene ili neizgovorene riječi (molitve); b) pokrete i položaje tijela; c) pribor, odjeću i obuću; d) osobe koja sudjeluju u obavljanju obreda prema svojim zaduženjima i ulogama; e) mjesta predviđena za obrede; f) vrijeme za obrede (kalendar).

Molitva je najvažniji čimbenik u svakom kultu. Vjernik vjeruje da otkrivenja (objave) potiču o jedne ili više osoba odnosno bića s kojima se može razgovarati, komunicirati posredstvom (razumljivih, manje razumljivih ili nerazumljivih) riječi. Zasnovana je na vjeri u mogućnost verbalne komunikacije, ali i na vjeri u komunikaciju putem određenih znakova i radnji. Molitva obično sadrži: zahvaljivanja, traženja (molbe, moljenja, iskanja), priznanja, obećanja i pohvale (proslavljanja, slavljenja, veličanja).

Svaki kult počinje od molitve. U širem smislu, religija na neki način potječe od molitve. Molitva zahtjeva bogosluzne radnje. Ona utječe na njihovo uobličavanje. Zbog molitvenih potreba se biraju, određuju i prilagođavaju kulturna mjesta, osoblje, pribor i izgled sudionika u vjerskom životu (u obredima, ali i u ostalim vidovima zajedničkog i pojedinačnog života).

Na teološkim učilištima se molitva proučava kao pojava, ali se – to je jako značajno! – njeguje i pojedinačni molitveni život i zajednička bogosluzja. (molitveni sastanci). Učilište ima svoja bogosluzja, ali je dužno - i preko pojedinaca i kao organizirana cjelina – sudjelovati na bogosluzjima okolnih vjerskih zajednica. Jedna od neophodnih djelatnosti učilišta je posjećivanje bogosluzja. To se odvija u dogovoru sa zajednicama i grupama vjernika. Tako se da unaprijediti primijenjena teologija, ugled učilišta i duhovni život.

Valja napomenuti da u području kulta žilavo preživljavaju predrasude, sujevjerja, običaji i slično, što ne bi smjelo biti dio religije. Etnolozi, psiholozi, psihijatri, povjesničari i sociolozi imaju objašnjenja za te pojave i tumače ih onoliko koliko je znanost kadra to učiniti. Teologija je dužna takve pojave uočiti, definirati, teorijski i praktično razlučiti, te zatim odgovarajućim religijskim zajednicama predložiti mjere izlječenja. Zastranjivanja i duhovne bolesti moraju se odlučno izlučiti.

U kult legitimno spada i prinošenje žrtava. Vjernik vjeruje da nosioci otkrivenja imaju svojstva (osobine) ličnosti, što obuhvaća i osjećaje, kao što su npr.:

- dobrotu, prema kojoj valja izraziti zahvalnost posredstvom primljenih dobara;

- gnjev, koji treba umiriti, stišati i preusmjeriti prinošenjem najboljih, najdragocjenijih i najdražih dobara;
- zadovoljstvo, koje treba potaknuti, zadobiti i zadržati dostojnim darovima.

Doktrine su znanja pomoću kojih jedna religijska zajednica objašnjava sebe kako samoj sebi tako i drugima koje to zanima. Vjeroispovjedne se zajednice brinu da njihove doktrine

- a) budu izložene jasno, dosljedno, zaokruženo (sustavno) i pristupačno;
- b) ostanu što izvornije, odnosno da sadrže što više vlastite drevnosti.

Spomenuto nastojanje se potiče i čuva:

- a) putem usmenih predaja (kulturnih, mitskih, narativnih, povijesnih i sl.);
- b) čitanjem i proučavanjem svećeničkih (bogoslužnih) spisa;
- c) posredstvom umjetničkih predstava (likovnih, glazbenih, plesnih, dramskih i sl.);
- d) tumačenjem i razumijevanjem znakova koji nešto priopćavaju (simbola).

Po svome sadržaju, doktrine se dijele na dva velika dijela. U prvom (teorijskom) dijelu organizirane su i izložene doktrine koje se tiču samog otkrivenja: sadržaj, izriječ (formulacija), objašnjenje sadržaja, prikazivanje sadržaja koji u određenu doktrinu pripada, naspram sadržaja koji u određenu doktrinu ne pripada, npr. pogrešna vjerovanja, zastranjivanja, odijeljena područja znanosti, mišljenja (filozofije) i umjetnosti.

Uz teorijske doktrine proučavaju se i učenja o moralu (etika). Ona sadrže zahtjeve i nastojanja da vjernik čini djela u skladu s učenjem vjere i njenim mjerilima za dobro, plemenito i lijepo. Nema religije bez morala. (Obrnuto: moguće je izumjeti moral bez religije, ali je upitno kako će taj moral zaživjeti). U svakom se otkrivenju nalazi volja, a to su zahtjevi za odgovarajućim životom, za ispravnim odnosima i stavovima prema sebi i društvu, bez obzira na to kako su oni definirani, nedefinirani ili nedorečeni (politika). Za religijski je moral važna osoba, izgrađena da dosljedno razlikuje dobro od lošeg, plemenito od prostog, lijepo od ružnog, velikodušno od skučenog. Naravno, religijske zajednice, u skladu sa Svetim pismom, određuju uzore, pravila, mjerila i ograničenja.

Teorijske doktrine i etika razvijaju se i žive, nekad usporedno, nekad isprepletano, a nekad skoro odvojeno. Nastaju promjene iako je čovjek po pravilu u stvarima religije konzervativniji, nego u drugim područjima života, poglavito onim koje tijekom vremena

gube neposrednu povezanost s religijom. Ipak, i tu mora dolaziti do promjena, zato što religijske zajednice koje se ponose svojim konzervativizmom, obično žive samo formalno, a suštinski u njima traje duhovna inercija. Duhovna je inercija znak da samo društvo nema ništa bolje ponuditi. Obično se tu uključuju čimbenici izvan vjerske zajednice i konzervativizam je tada posljedica prisiljavanja na konzervativizam, a ne želja članstva.

Tamo gdje je prisila, tamo prave vjere nema, i umjesto morala tamo vlada *legal*. (O odnosu između morala i legala studenti će raspravljati na tečaju filozofije, a bavit će se njime i na tečaju etike).

Ključnu ulogu u doktrinama ima vjera. Ona takvu ulogu ima u cijeloj teologiji. Vjera je vrlina, no i jedina podloga etike i morala. Ona je to već i samim tim što se njome može zaviriti u budućnost i gledati u sve, pa i u one činjenice koje se ne daju obuhvatiti brojenjem i mjerenjem. Uostalom, broj i mjera su pojmovi i pojave koji se mogu prihvatiti i obuhvatiti samo vjerom. Nema potrebe vjeru i religiju smatrati nekom vrstom filozofije van razuma, jer i sam razum traži da se vjeruje u njega.

Vjera je sila koja izaziva promjene u religiji. To važi i za vjeru u konzervativizam (iako izgleda proturječno). Bez vjere nema religije. Izvornost vjere nije u čuvanju formi i korijena, nego u donošenju plodova, što će reći u daljnjim tijekovima. Tijekovi vjere nisu samo njeno geografsko širenje, nego i preobražaji u samoj vjeroispovjednoj zajednici. Zato nastaju reforme (promjene u samoj zajednici) i reformacije (izdvajanje u podijeljene zajednice). Reforme i reformacije mogu ići mirnim putem. Međutim, povijest nam svjedoči da su takvi pokreti spojeni s društvenim burama i krvoprolićima.

Svrha je religije ostvarivanje zamisli što ih otkrivenje iznosi kao višnji zahtjev. Među tim su zahtjevima mudrost i učenost. Na to polaže svaka religija. Povijesno gledano, svako je obrazovanje počelo od religijskog obrazovanja. Religija ima svoje odgojno-obrazovne ustanove. Ona su prve uobličavale odgoj. Izgleda besmisleno i nevjerojatno, ali i sami antireligiozni pokreti su nastajali iz pobunjeničke svijesti, a ta se rađala u religijskim ustanovama.

Zato nas ne treba iznenaditi pojava težnji da se suzbije religijsko i teološko obrazovanje. To je također proizvod nekakve vjere. Međutim, gdje živi prava vjera, tamo živi i mudrost i obrazovanje i učenost. Vjeroispovjedna zajednica se ne odriče mudrosti.

Odbacivanje mudrosti ugrožava opstanak onog tko je odbacuje. Vjeroispovjedna zajednica može sadržaje svoje vere prenositi preko obiteljskih i drugih društvenih veza, ali to zajednicu obavezuje prema prenesenim sadržajima. Istovremeno, religija je – ili bi barem trebala biti – donositelj slobode i onda kada se izjašnjava za ropstvo. Religijski čovjek živi nadom, jer vjera vjeruje u nešto čemu se treba nadati. Ljudima sa strane nada može izgledati kao nestvarno sanjarenje. Čovjeku koji vjeruje nada je stvarnost: naizgled najnestvarnija nada je neotuđiva, nenametljiva i traje dok traje osobna svijest. Čovjek koji se nada je slobodniji i vedriji od čovjeka koji nema nade ili koji nečiju nadu izlaže poruzi.

Preko obitelji, bratstva, plemena, naroda i države, mogu se nametnuti sadržaji jedne religijske zajednice: obredi, učenja, izgovaranje vjeroispovjednih formula i pripadnost zajednici. Nada se može nametati, ali vjerska zajednica koja se pokušava nametnuti gubi svoju vjerodostojnost i povjerenje ljudi oko sebe.

Religija treba biti sveobuhvatna i sveuključiva. To je jedna od njenih uloga. Međutim, religija ne smije biti svenametljiva (totalitarna). Nametljivost je opasna. Nametnuta religija nije ispravna i izvorna. Upravo se kod religije najbolje uočava razlika između totalnog i totalitarnog.

Svaka religijska zajednica ima svoje poslanje (misiju, apostolat). To je obuhvaćanje drugih ljudi, prenošenje religijskih sadržaja (uvjerenja) i povećanje broja privrženika. Kao što je biološko razmnožavanje i uzgoj uvjet da jedna vrsta živi i preživi, tako je i poslanje uvjet da jedna vjerska zajednica nadvlada mrtvilo i odumiranje.

Sama zajednica može sebe smatrati izabranom, neoskvrnjenom i strogo izdvojenom od ostalih iz okoline. Takva pojava naziva se elitizmom. Ipak, zajednica ne može postojati bez drugih i bez novih pripadnika. I onaj koji ne želi da bude kao drugi, ne može postojati bez drugih. Svaka društvena izolacija je jedan vid odumiranja izolirane grupe. Religija jasnije od nekih drugih ljudskih težnji i djelatnosti (npr. filozofije, poduzetništva, prirodnih znanosti itd.) pokazuje da tek posredstvom drugih postajemo svjesni sebe samih.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Nismo mi, Bože, izmislili vjeru,
 niti je vjera izmislila nas;
 to je dar svima, plod da ga svi beru –
 vjeru Ti daješ u najbolji čas.

Uči nas, Sveti, kako da molimo,
 kako da svagda dajemo Ti čast;
 kako da ljude istinski volimo
 i to da bude naše vjere rast.

Vjera nas naša upoznaje s Tobom,
 vjerom shvaćamo na što liči svijet;
 primamo ljude s bolom i tjeskobom,
 i učimo ih što je duše let.

Vjera u Tebe donosi nam zoru,
 vjera u Tebe razgoni sav mrak.
 Ti si potreban svakom svome stvoru,
 šapat o Tebi već je spasa trak.

Molimo: Ti nam čuvaj vjeru jako
 i svojom snagom Ti odagnaj strah.
 Neka Te slavi ljudsko biće svako,
 sve dok nas zemni ne pokrije prah.

I poslije, kad nam ovaj život prođe,
 kad stigne vječnost, Božje trube zvuk,
 i kada slavno uskrsnuće dođe,
 slavit će Tebe Tvoj izbrani puk.

Amen.

KRŠĆANSTVO

U religiji se razlikuju politeistička vjeroispovijedanja (mnogoboštvo) i monoteistička vjeroispovijedanja (jedonoboštvo). Između monoteizma i politeizma je henoteizam – vjerovanje u mnogo bogova s jednim božanstvom koje je izrazito nadmoćno i vodeće.

Tragove henoteizma nalazimo među nežidovima koji su dolazili u dodir sa Židovima. Pretpostavljamo da je to slučaj i kod Mojsijevog punca Jitra. On je bio svećenik Gospodnji, ali je izgleda uvažavao i druge bogove i vjerovao u njihovo postojanje. Tako možemo protumačiti njegovu izjavu: *Sad znam da je Jahve veći od svih bogova jer je izbavio narod ispod egipatske vlasti kad su s njim okrutno postupali.* (Izl 18:11).

Pojedinostima iz ove podjele bave se povjesničari, geografi, etnografi, antropolozi, povjesničari religije, komparatisti religije, sociolozi (posebno sociolozi religije), psiholozi i filozofi-religionisti. Na evanđeoskim teološkim učilištima ova proučavanja imaju svoje prirodno mjesto.

U monoteistička vjeroispovijedanja spadaju (kronološkim redoslijedom): judaizam, kršćanstvo i islam. Na evanđeoskom teološkom fakultetu se opširno i duboko proučava kršćanstvo. Međutim, neće biti zanemareni ni judaizam ni islam. Judaizam je religija Starog zavjeta, a prisutnost islama naša je stvarnost.

Tijekom povijesti monoteistička su vjeroispovijedanja proizišla iz tri događaja:

- a) gorući grm na Horebu;
- b) Božji poziv upućen Mojsiju;
- c) Gospodnje samootkrivenje (Izl 3:1-6, 14).

Događaj se zbio na prijelazu iz 14. u 13. stoljeće pr. K.

Što je kršćanstvo?

Kršćanstvo je vjeroispovijedanje sljedbenika i privrženika Gospoda Isusa Krista. U Svetom pismu Novog zavjeta kršćani se uglavnom nazivaju *učenicima*. Riječ *kršćanstvo* se ne nalazi u Svetom pismu, a riječ *kršćani* su prvi put upotrijebili ljudi koji nisu bili kršćani.

U početku učenici nisu dovoljno jasno shvatili da Kristovo vjeroispovijedanje prevladava granice, pogotovo stoga što Gospod Isus ne objavljuje neku plemensku ili nacionalnu religiju. Međutim – što zbog progona, a što zbog neposrednih Božjih djelovanja (čuda) – Kristovi su se sljedbenici i sljedbenice našli u drugačijem okruženju. To više nisu bili Jeruzalem i Judeja. U izvještaju o događajima što su uslijedili

poslije kamenovanja prvog kršćanskog mučenika Stjepana stoji zapisano: *A oni koje bijaše raspršilo progonstvo što je izbilo zbog Stjepana stigoše do Fenicije, Cipra i Antiohije, ne pripovijedajući nikome nauke osim Židovima. A među njima neki bijahu s Cipra i iz Cirene; ovi, kada dođoše u Antiohiju, počеше propovijedati i Grcima i navješćivati im kao Radosnu vijest: Isus je Gospodin. I ruka Gospodnja bijaše s njima te se velik broj, i to onaj što prigrli vjeru, obrati Gospodinu. Vijest o tome dođe do ušiju crkvi u Jeruzalemu; tada poslaše Barnabu u Antiohiju. Kad on dođe tamo te vidje milost Božju, obradova se pa ih sve opominjaše da odlučna srca ostanu vjerni Gospodinu. Bijaše on dobar čovjek, pun Duha Svetoga i vjere. I veliko mnoštvo naroda pridruži se Gospodinu. Barnaba zatim krene u Tarz da potraži Savla. Kad ga nađe, dovede ga u Antiohiju, gdje su godinu dana bili gosti tamošnje crkve i poučavali mnogi narod. U Antiohiji učenike, i to prvi put, nazvaše kršćanima.* (Djela 11:19-26)

Crkva se dalje razvijala. Naziv *kršćani* nije se udomaćio među Kristovim sljedbenicima. Koristili su ga drugi više nego oni sami. Tako, kad je apostol Pavao bio odveden u Cezareju, pružila mu se prilika da izloži svoju stvar pred sucem Festom i lokalnim vladarom Agripom. Agripa je poznao starozavjetne istine i vjeroispovijedanje židovskog naroda. On je slušao što Pavao govori i rekao mu: *Zamalo pa me uvjeri te kršćaninom postah.* (Djela 26:28). U nastavku razgovora nije zabilježeno da je riječ *kršćanin* upotrijebio apostol Pavao, a nisu je koristili ni njegovi sugovornici. Kršćanstvo je sebe vidjelo kao učeništvo.

Kakvo je to viđenje?

Kršćani su Kristovi učenici i učenice. Ne sličito na današnju školu. Grupa odraslih ljudi i žena odlučila je napustiti svoje svakodnevne poslove i sa svojim božanskim Učiteljem ići od mjesta do mjesta. Iskorak u neizvjesnost. Evanđelist Luka to opisuje vrlo pribrano i mirno: *Zatim zareda (Isus) obilaziti gradom i selom propovijedajući i navješćujući kraljevstvo Božje. Bila su s njim dvanaestorica i neke žene koje bijahu izliječene od zlih duhova i bolesti: Marija zvana Magdalena, iz koje bijaše izagnao sedam đavola, zatim Ivana, žena Herodova upravitelja Huze, Suzana, i mnoge druge. One su im posluživale od svojih dobara.* (Lk 8:1-2).

Povezanost s Učiteljem se nastavlja i poslije Učiteljeva odlaska. Spasitelj umire i uskrsne, potom trajno odlazi, biva uznesen. Sljedbenici ostaju. Okuplja ih uspomena na Učitelja i zadaci što ih je postavio. Djelo se nastavlja zato što ima svoju teoriju (učenje: doktrine i moral) i svoju praksu (bogoslужenje, poučavanje i potpomaganje). Zajedništvo je povezano vjerskim i drugim načelima, očekivanjima i osmišljenom svakodnevnicom i praznicima.

Učenici nisu bili neko zatvoreno i tajno udruženje. Naprotiv, njih je živo zanimalo osvajanje duša, stjecanje novih pristalica, povećanje broja spašenih (Djela 2:47), njihovo umnožavanje (Djela 5:14) i daljnja duhovna izgradnja i poboljšanje, kako pojedinačno tako i zajedničko. Sebe su nazivali učenicima i svetima, a oslovljavali su se kao braća i sestre.

Naziv *kršćani* imao je i svoju pravnu konotaciju. Apostol Petar piše: *Tek neka nitko od vas ne trpi kao ubojica ili kradljivac ili zločinac ili makar i kao nametljivac; ako li kao kršćanin, neka se ne stidi, nego slavi Boga zbog tog imena.* (1 Pet 4:15-16). Za prve kršćane *biti kršćanin* značilo je: biti razvrstan među ljude „koji imaju posla sa zakonom“ odnosno vlastima.

Kršćani su ljudi i žene okupljeni oko Gospoda Isusa Krista, upravo oko Njegove ličnosti, učenja i provođenja u život i Njegovog nauka i Njegovog primjera. To se odnosi na učenike tijekom Kristovog boravka na zemlji i poslije Njegovog uznesenja. Kršćanstvo je – kako onda tako i danas – vjeroispovijedanje Kristovih sljedbenika i sljedbenica i njihova pripadnost Kristu..

Kristovi sljedbenici vjeruju u Njega, On je za njih povijesna osoba. On je Gospod, ima božanske osobine i osobito djelovanje. Tvorevine to ne posjeduju i time ne raspolažu.

Kršćanstvo vjeruje i objavljuje Spasiteljevo rođenje, življenje, stradanje i smrt na križu, uskrsnuće, uznesenje i vladavinu kojoj nema kraja. Neke razlike u tumačenju i neka osporavanja ne znače da navedeni iskazi nisu sadržaj kršćanskog vjeroispovijedanja. Razlike i osporavanja ne bi postojali kad ne bi bilo predmeta za osporavanje. U slučaju da kršćansko vjeroispovijedanje nema one sadržaje koje ima, ne bi se o njima ni raspravljalo.

Treba dodati da kršćanstvo sadrži vjeru u Svetog Duha. Ti sadržaji su nezaobilazni. Učenje o Svetom Duhu i Njegovom djelovanju je obvezno za sve koji se bave kršćanskom teologijom. To još više važi za evanđeosku teologiju.

Ključni je sadržaj kršćanskog vjeroispovijedanja uskrsnuće mrtvih kao posljedica Kristovog uskrsnuća. Kršćanstvo je religija praznog groba. Osnivači drugih vjerskih pokreta su pomrli. Nisu uskrsli. Nisu napustili svoje grobove. Grob Gospoda Isusa Krista je prazan.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Pred križem Tvojim, ja nijemo stojim,

klanjam se vjerno i služim smjerno

Gospodu Kristu u srcu čistu.

Spase naš, dođi, jer Ti živ jesi;

molitvu primi, život donesi.

Ti Bog si vječni i Spas moj lični,

Bog istinski, Gospod vrhunski,

Car na prijestolju, Patnik u bolu

i u radosti i u žalosti

Ti me spašavaš, Ti me prihvaćaš.

Tebi se klanjam, ničice padam.

Vječno Te hvalim. Vječno Te slavim.

Amen.

PROTESTANTI I DRUGI

Kršćanstvo je – nažalost – podijeljeno. Ono već odavno nije jedinstveno, a neki smatraju da ni u početku kršćanstvo nije bilo jedinstvena organizacija, zato što po sebi ono nije organizacija, nego je i trebalo bi biti, živi organizam. Doduše, živi organizam se ne raspada – kao što je to slučaj s lešinama – ali živi organizam proizvodi nove žive organizme koji nisu identični s njim.

Je li kršćanstvo moglo ostati jedinstveno tijekom dvije tisuće godina? Jedinstvo bi se moglo održati silom, ali to onda ne bi bilo kršćanstvo. Svi koji kršćanstvu žele nametnuti jedinstvo, rade protiv izvornog kršćanstva. Kršćanstva nema tamo gdje je prisila. Sin Božji je rekao: *Moj nauk nije moj, nego onoga koji me posla. Ako tko hoće vršiti volju njegovu, prepoznat će da li je taj nauk od Boga ili ja sam od sebe govorim* (Iv 7:16-17).

Vrijeme je protjecalo. Na prvobitno kršćansko djelovanje i učenje nataložilo se mnogo novotarija. Mnogi su čuvali taj talog, najprije usmeno, a zatim i u nizu spisa i zapisa. Od taloga (tradicije) napravljena je sveta predaja i proglašena ravnopravnom sa Svetim pismom. Neki to i danas čine. Duhovna inercija takvima služi kao opravdanje za njegovanje novotarije, a izvor zamućuju ili prelaze preko njega. Ima tradicionalista koji su otišli još dalje: sve proglašavaju tradicijom, a Sveto pismo je za njih samo dio svete predaje.

Dio kršćana koji tradiciju (svetu predaju) priznaju kao otkrivenje naziva se tradicionalno (bolje rečeno: tradicionalističko) kršćanstvo. Za razliku od njih, kršćani koji kao otkrivenje priznaju samo Sveto pismo, nazvani su protestantima. Sam naziv *protestanti* nastao je na Drugom državnom saboru u Speyeru, 19. travnja 1529. godine, kad su se Lutherove pristalice pobunile (protestirale). Svoje negodovanje izrazili su u zvaničnom aktu koji se službeno zvao *Protestatio*.

Međutim, protestantsko mišljenje i protestantizam su neodvojivi dio kršćanstva još od vremena kad je kršćanstvo izjednačeno s ostalim religijama u Rimskom Carstvu 313. g.

Evandeoska je teologija dio protestantske teologije. Protestantska teologija je zasnovana na prva četiri ishodišta navedena u početnom poglavlju (*Umjesto predgovora – Ishodišta evandeoske teologije*). Ovdje će biti ponovljena u skraćenom obliku:

1. Biblija je jedini izvor otkrivenja, a vjera jedina sposobnost za poznavanje Boga;
2. svaki pojedinac neposredno pristupa Bogu, Svetom pismu i svemu što je sveto i svećeno;
3. ako dva mišljenja ili njihove primjene izgledaju podjednako dobro biblijski utemeljena, onda se prihvaća ono koje je jednostavnije;
4. sve što je u vezi s vjerskim životom mora biti priopćeno razumljivim i pristupačnim jezikom..

Među dosljednim protestantima se tradicija proučava bez omalovažavanja i u potrebnoj količini, ali ona nije mjerodavna kao što je mjerodavno Sveto pismo.

Tradiciji (svetoj predaji) pripadaju:

- a) usmena predaja (potvrđena i provjerena iskustva zajednice koja ih priznaje i njeguje kao božansko otkrivenje);
- b) spisi crkvenih pisaca (svetih otaca, naučitelja crkve i sl.), poglavito bizantskih na grčkom jeziku) i latinskih, sačinjenih do kraja srednjeg vijeka.
- c) odluke, pravila i pravni akti namijenjeni održavanju crkvenog (i ponegdje svjetovnog) poretka tradicionalističkih crkava;
- d) bogoslužni (liturgijski) spisi iz starog i srednjeg vijeka, kao i dopune istih, nastale i pravovaljano odobrene od strane nadležnih crkvenih (i ponekad, ne mnogo, nadležnih svjetovnih) vlasti;

U tradiciju ne ulazi sve što se nataložilo tijekom prošlosti. Da bi se iz tako nagomilane građe izdvojilo ono što je mjerodavno, pravovaljano i pravovjerno (ortodoksno, pravoslavno), potrebno je da o tome odluči neka vlast, odnosno poglavar države. Saborske i druge odluke su nevažeće dok ih vlast ne primi i ne obveže vjernike na svom teritoriju da ih prihvate. To važi i tamo gdje je crkva državna i tamo gdje je država crkvena (npr. Vatikan). Tako je nastao konkubinat crkve i države. Tradicionalističko kršćanstvo postalo je obveza prema vlasti. Izgubila se neposredna povezanost s Bogom i s narodom.

Protestantizam je opozicija tradicionalističkom kršćanstvu. Protivnik ne bi trebao biti neprijatelj. Ipak, prema svojoj opoziciji, tradicionalističke crkve su se odnosile neprijateljski, na mahove i surovo. Europa se sporo liječila od mentaliteta državne crkve. Zato je dolazilo do ratnih sukoba i s jedne i s druge strane.

Protestantsko mišljenje je starije od svog naziva. Ono je starije od tradicije. Evangeosko kršćanstvo vjeruje da ljudi do ulaska u vječnost neće iscrpiti puninu otkrivenja u Gospodu Isusu Kristu. To i druge okolnosti ih dovode do toga da budu na udaru ljudi koji

a) ne razumiju Sveto pismo. Pisano je:

A on (Krist) će im: „O bezumni i srca spora da vjerujete što god su proroci navijestili! Nije li trebalo da Krist sve to pretrpi te uđe u svoju slavu?“ Počevši tada od Mojsija i svih proroka, protumači im što u svim Pismima ima o njemu. (Lk24:25-27);

b) pogrešno razumiju Sveto pismo. Pisano je:

U ono vrijeme prolazio je Isus subotom kroz usjeve. Učenici su njegovi ogladnjeli te počeli trgati klasje i jesti. Vidjevši to, farizeji mu rekoše: „Gle, učenici tvoji čine što nije dopušteno činiti subotom.“ On im reče: „Niste li čitali što učini David kad ogladnje on i njegovi pratioci? Kako uđe u Dom Božji te pojedošne prinesene kruhove, a to ne bijaše slobodno jesti ni njemu ni njegovim pratiocima, nego samo svećenicima? Ili zar niste čitali u Zakonu da subotom svećenici u Hramu krše subotu, a bez krivnje su? A velim vam: veće od hrama jest ovdje! I kad biste razumjeli što ono znači: Milosrđe mi je milo, a ne žrtva, ne biste osudili ove nekrive. Ta Sin Čovječji gospodar je subote! (Mt 12:1-8);

c) koriste Sveto pismo kako bi došli do zarade bez rada. Pisano je:

... pasite povjereno vam stado Božje, nadgledajte ga - ne prisilno, nego dragovoljno, po Božju, ne radi prljava dobitka, nego oduševljeno... (1 Pet 5:2).

Potrebno je pozabaviti se odnosom prema svetoj predaji. Tradicija postoji u svim oblastima i ljudi je teško napuštaju. *I nitko pijuć staro – kaže naš Spasitelj – ne zaželi novo. Ta veli se: Valja staro! (Lk 5:39).*

U religiji – kao i drugdje – tradicija nastaje zato što ono što je aktualno postaje tijekom vremena navikom. Ljudi zavole sve što traži manji napor i ne donosi neki rizik.

Lakše je odreći se zahtjevne jednostavnosti pa prihvatiti uhodane radnje koje se nauče napamet i tijekom mnogih pokoljenja primaju se čulima, pretežno – razumije se – čulom vida. Nije potrebna vjera, nije potrebna ni mašta, a fizički napori postaju manje teški zbog uigranosti.

To ne važi samo za obrednost. To se događa sa svakom tradicijom. Predaje nastaju zato što se za njima pojavila neka potreba. Potreba može prestati ili se mogu naći primjerenija zadovoljenja. Svejedno, „Navika je jedna muka, a odvika dvije“ – kaže narod. Postojanje usmene predaje nije sporno. Sporna je vjerodostojnost. Usmeno prenošenje zavisi od sposobnosti za zapamćivanje, ali zavisi i od jasnosti. Prenositelj može, namjerno ili nenamjerno, izmijeniti poruku. Zato se i u usmenim kulturama cijeni pismenost. Slovo je pouzdanije od glasa. Po pravilu se prvo zapisuju religijski sadržaji. Čovjeku je potrebna vjerodostojnost zato što nešto što nije vjerodostojno ne može biti mjerodavno.

Drugo pitanje je: vrijeme koje tradicija obuhvaća. U tradicionalističkom kršćanstvu sveta predaja je prestala sa srednjim vijekom. Ona je nastala i uobličena je uglavnom do četrnaestog i petnaestog stoljeća. Za crkvu svi vjeruju da je živi organizam. Onda bi ona i u novom vijeku morala donositi nove predaje, izgrađivati nove tradicije. Ne bi se smjelo zaustaviti ni spasonosno, ni pravno, ni obredno, ni književno stvaralaštvo građe koju tradicionalističke crkve smatraju svojim otkrivenjem. Ograničena predaja više nije živa. Njezine vremenske i prostorne granice je čine mrtvom.

Da predaja ne bi zamrla ni odumrla, tradicionalističko kršćanstvo razvija sve opširnije tumačenje predaje. To je određeni vid života, ali ne pridonosi duhovnom oživljavanju. Tumačenjem se opravdava habitualnost. Aktualnosti nema.

Zanimljivo je da se danas i tradicionalističko kršćanstvo sve više okreće osobnom pristupu Bogu i svemu što je Božje. To su skromni i vrlo oprezni pokušaji. U mnogo čemu su ograničeni. Tako se ne preporučuje osoban pristup Svetom pismu, a samo čitanje je dobro i korisno ako je praćeno nadležno odobrenim tumačenjima. Preporučuju se riječi svetih otaca i velikodostojnika crkve. To nije bez utjecaja. Mnogi čitatelji počinju duhovno razmišljati. Ipak je to za mnoge spoticanje jer vodi podrivanju svećeničke vlasti i crkvenog poretka. Ustvari, tradicija je iznjedrila svećenički stalež. Stalež je dužan biti svjestan sebe i svoje vlasti. Isto tako, svećenički stalež treba usaditi u obične vjernike

svijest o razlici između svećenstva i laika (običnih vjernika), naroda, kao i o stalnoj potrebi da svećenici budu posrednici između Boga i ljudi.

Protestant ne osjeća potrebu za posrednicima između Boga i čovjeka. Ljudi se trebaju moliti jedni za druge, ali to nisu posredničke molitve nego međusobno zastupanje koje treba prožimati život vjernih ljudi. Vjernici žive jedni za druge i za Gospoda. Ne žive za sebe. Zastupništvo ne narušava neposrednost, nego pomaže osobama koje vjeruju. Vjernik se vezuje za svog Gospoda, ali njeguje i povezanost s Njegovim sljedbenicima.

Neposrednost je i protiv takozvanih svećenih jezika. Sveto pismo ne preporučuje sebe kao neko nerazumljivo štivo. Bog se otkriva na živom i razumljivom jeziku. Starozavjetne i novozavjetne osobe govore jezikom naroda oko sebe i nastoje biti pristupačne. Biblija nigdje ne govori o nekom bogoslužnom jeziku. Kršćanska spasonosna Dobra vijest namijenjena je svim narodima i njihovim jezicima.

Protestantsko kršćanstvo je jako razvilo prevodilačke vještine i izdavačku djelatnost. Ne znači da drugi nisu prevodili. Ipak, protestantski je dio svijeta pismeniji i aktivniji u svemu, pa i u prevodilaštvu. (Neprijatelji protestanata često napadaju tzv. protestantski aktivizam. Ovakvi napadi ne mogu biti opravdanje za lijenost i zaostalost).

Valja napomenuti da u kršćanskim krugovima nije lako ustanoviti što je to *jednostavnije rješenje*. Kršćanstvo je od svog početka namijenjeno svim narodima (Mt 28:19), svakom stvorenju (Mk 16:15). Sve kulture i sve civilizacije trebaju se suočiti s Evanđeljem. Međutim, za neke ljude *pojednostavniti* znači isto što i učiniti prostim. Zato se može dogoditi da neka rješenja budu kod jednih prihvaćena, a kod drugih odbačena ili stavljena pod sumnju. Osobito se to da primijetiti u esteticima i etiketiranju. Od čega zavisi prihvaćanje rješenja? Zavisi od poimanja jednostavnosti i od istančanog osjećaja za njegovanje vrijednosti. Vjerujemo, ipak, da se rješenje može naći ako se traži iskreno i stručno. Zajednica djece Božje ne treba zbog toga biti narušena. Evandeoska teologija polazi od mišljenja da postoji više čimbenika koji spajaju izvorne kršćane, nego čimbenika koji bi ih mogli razdvojiti.

Kršćani trebaju odlučiti koliko će voljeti. Bog je već odlučio: On ih voli bez obzira na njihove razlike.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Neka je slava jedinom Bogu:

Ocu i Sinu i Svetom Duhu –

sada i svagda i u sve vijeke,

i u vječnosti, u vijek vjekova.

Amen.

KONGREGACIONALIZAM
ili
CRKVENO SAMOUPRAVLJANJE

Samoupravljanje je postalo neprivlačna riječ. Samouprava po sebi ne bi trebala biti ništa ni loše ni dobro. Što je tu dakle neugodno? Neugodna su naša iskustva sa samoupravnom praksom. Nije posao teološke propedeutike da se upušta u analizu uzroka i primjera koji se obično navode među političarima. Postojala je logička i praktična proturječnost između jednopartijskog sustava i samoupravljanja. S druge strane, za samoupravljanje je potrebna politička zrelost. Očigledno nje nije bilo tamo gdje se demokracija zaboravlja čim se preuzme vlast.

Iza svake riječi stoje određeni sadržaji: iskustva, misli, ljudi-nositelji, ljudi-primatelji, stvari, odnosi, oblici života, vidovi materije, stavovi, djela, djelatnici i sl. To važi i za upravljanje i poredak u svakom društvenom sustavu, pa i u kršćanstvu.

U kršćanskim vjeroispovjednim zajednicama samoupravljanje se zove *kongregacionalizam*. Riječ je novolatinska. Nastala je od riječi *congregatio*, koja znači: sakupljanje, sabiranje, okupljanje u stado (u korijenu je riječ *grex* – stado).

Postoji jedna vjeroispovjedna zajednica koja se zove Kongregacionalna crkva. Pristalice kongregacionalizma nisu samo njeni članovi. Kongregacionalisti su svi oni kršćani koji polaze od stava da univerzalna crkva, odnosno tijelo Kristovo, nije vidljiva organizacija, nego je tajnoviti (mistični) organizam čija je glava Gospod Isus. Članovi ovog tijela su Kristovi udovi, duhovno i tajnovito povezani sa svojim Spasiteljem. Ustrojstvo tog tijela je tajna i nije dostupno ljudskim čulima. Tijelo Kristovo kršćani doživljavaju na bogoslužjima; svjesni su da tom tijelu pripadaju i da tim tijelom žive pred Bogom.

Vjerujemo da je Gospod Isus Krist *Bog istiniti i Život vječni* (1 Iv 5:20). On je također *Kralj kraljeva i Gospodar gospodara* (Otk 19:16b). Prema tome, univerzalna Crkva se pojavljuje kao Njegovo kraljevstvo, odnosno kraljevstvo Božje ili kraljevstvo nebesko. Uspostavljanje tog kraljevstva je bilo glavni Spasiteljev posao dok je boravio među ljudima. Ono je i naš prvenstveni zadatak. Tako je zapisano o Kristu: *Kad osvanu dan, iziđe i pođe na samotno mjesto. I mnoštvo ga tražilo. Dođoše k njemu, i zadržavahu*

ga da ne ide od njih. A on im reče: „I drugim gradovima treba da navješćujem evanđelje o kraljevstvu Božjem. Jer za to sam poslan“ (Lk 4:42-43). Na to je poticao i svoje sljedbenike: Drugomu nekom reče: „Pođi za mnom!“. A on će mu: „Dopusti mi da prije odem i pokopam oca“. Reče mu: „Pusti neka mrtvi pokopaju svoje mrtve, a ti idi i navješćuj kraljevstvo Božje“. I neki drugi reče: „Za tobom ću, Gospodine, ali dopusti mi da se oprostim sa svojim ukućanima“. Reče mu Isus: „Nitko tko stavi ruku na plug pa se obzire natrag, nije prikladan za kraljevstvo Božje“ (Lk 9:59-62).

Kršćani imaju iskustvo o mjesnoj crkvi. Za njih je ona skup i način kako se ostvaruje kraljevstvo. Krist i Sveti Duh posredstvom crkve ostvaruju vjersko i spasonosno življenje. Zato su kongregacionalisti opredijeljeni za mjesnu crkvu (lokalnu kongregaciju) i crkvenu samoupravu.

U čemu se samoodređuje crkvena samouprava? U sljedećem:

- a) svaka mjesna crkva (parohijska zajednica, skupština vjerujućih, vjeroispovjedna općina i sl.) je trajno uređen skup vjernika i vjernica radi zajedničkog bogoslužja, objavljivanja Spasitelja i spasenja, poučavanja i međusobnog potpomaganja;
- b) mjesna crkva je nezavisna; ona je poslušna Bogu i Njegovim otkrivenjima izloženim u Svetom pismu;
- c) svaka mjesna crkva odlučuje hoće li se ili ne udružiti sa srodnim zajednicama.

Kongregacionalizam u načelu ne prihvaća strogo utvrđena vjeroispovijedanja (simbole vjere, apostolska vjerovanja i dr.). Upotreba takvih iskazivanja vjere je korisna, ali se mjesnoj crkvi ostavlja da odredi kako će se prema njima odnositi. Mjesnoj crkvi je glava Krist (Kol 1:18), a svi vjernici su svećenici (1 Pet 2:9). Mjesna crkva donosi, usuglašava, prihvaća, upotpunjuje i usavršava vjeroispovijedanje i pravila namijenjena crkvenom poretku i ponašanju članstva.

Nastojeći na kongregacionalizmu, njegove pristalice ne mogu prihvatiti državno, nacionalno, plemensko i ograničeno kršćanstvo. Posredstvom države (nacije, plemena i sl.) religija (uključujući i kršćanstvo) prestaje biti sveobuhvatna (opća, totalna) i postaje svenametnuta (totalitarna). Za kršćane nametnuta vjera nije vjera.

Kongregacionalistima je na sličan način strano i prezbiterijansko ustrojstvo crkve. Po tom ustrojstvu svaka mjesna crkva (parohija, župa) ima svoj odbor. Odbore imaju i

kongregacionalisti, ali to su povjereništva preko kojih mjesna crkva izvršava svoje odluke. Kod prezbiterijanaca odbor se sastoji od uredbom reguliranih prezbitera (riječ je grčka i znači *starješina*), odnosno učitelja i upravitelja. Oni su naredbodavna i izvršna vlast. Između njih se biraju i delegiraju osobe koje će biti u upravnim tijelima na višem stupnju. Upravljanje se tako oblikuje do najviših rukovodilaca (koji nose titulu episkopa, ali su ograničeni u pogledu vlasti). Prezbiterijanski sustav je šarolik. Negdje je u pitanju neka vrsta posrednog samoupravljanja, negdje je bliži kongregacionalistima, a negdje je udaljen od njih.

Po sebi je razumljivo da se kongregacionalisti ne mogu složiti s episkopalnim sustavom. Episkop (biskup, prema grčkom *episkopos* – nadglednik, nadzornik) je u takvom sustavu nositelj cjelokupne crkvene vlasti u svojoj oblasti (eparhiji, dijecezi). Njega postavlja ili ustoličuje više od jednog episkopa u suglasnosti s kanonski (po općeprihvaćenim crkvenim pravilima) određenim višim organima crkvene vlasti. Episkop je povlašten da samostalno obavlja sve bogoslužne i upravne djelatnosti, da u svojoj eparhiji (dijecezi) osobno rukopolaže i postavlja svećenike i ostalo osoblje na službi u crkvi, da odlučuje u vezi s njihovim sporovima i nepravilnostima, da brine o poučavanju i pravovjerju, o moralu i tradicijama, te da sudjeluje u biranju i postavljanju novih episkopa. Sudjelovanje u biranju i postavljanju novih episkopa, kao i rukopolaganje i postavljanje odnosno, suspendiranje i raščinjavanje svećenika, episkopa i osoblja, episkop ne može prenijeti na svoje podčinjene.

Ipak, u težnji da Kristove zamisli budu dosljedno ostvarene, obilno i temeljito se proučava kongregacionalni oblik crkvenog uređenja. Evanđeoski teolozi vjeruju da novozavjetne riječi *episkop* i *prezbiter* označavaju istu službu, a njihova upotreba zavisi o činjenici jesu li dotičnu mjesnu zajednicu osnovali Židovi (*starješina*, *prezbiter*) ili nežidovi (*episkop*, *nadglednik*, *nadzornik*).

U pogledu upravljanja i poretka u crkvi, evanđeoska teološka učilišta su odgovorna da mlade ljude odgajaju i osposobe kako

- poštovati prava i nezavisnost mjesnih zajednica;
- pomoći pojedincima na uobličavanju i usavršavanju života pred Bogom i pred ljudima;
- da po Božjoj volji provedu udruživanje i razdruživanje mjesnih zajednica;
- da život zajednice i pojedinaca održavaju u suglasnosti sa Svetim pismom.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Neka je slava našem Gospodu,
dobrom i slavnom, moćnom i mudrom,
svevišnjem, blagom, svetom i vječnom.

Amen

OZBILJNI PRIPADNICI

Osnovna mjesna (crkvena, parohijska, župna, crkveno-općinska i sl.) zajednica je trajni vjeroispovjedni skup. Ona se sastoji od pojedinih vjernika i vjernica koji toj zajednici pripadaju samostalno, svjesno, odlučno, slobodno, odgovorno i – što je za evanđeoske kršćane jako važno! – oduševljeno. Svaka pojedina osoba pri stupanju u zajednicu prihvaća njena vjerska načela (uključujući i načelo kako „naša zajednica nikakvih načela nema“, odnosno: „Načela nam nisu potrebna zato što imamo Sveto pismo i Svetog Duha“), njeno bogoslužje, poredak i ustrojstvo. Težnja je da se svi pripadnici određene zajednice ponašaju u skladu s Kristovim primjerom, onako kako je on izložen u Svetom pismu, točnije u Evanđeljima.

Pojedinac može biti isključen ukoliko naruši ono što je prihvatio prilikom prijema. Isto tako, pojedinac ima pravo istupiti iz zajednice. Mjesna je crkvena općina jedina nadležna za prijem u članstvo i za isključenje iz članstva.

Život mjesne zajednice obuhvaća zajednička bogoslužja, poučavanja, potpomaganja, održavanje poretka (duhovnog, duševnog, tjelesnog i materijalnog) u okvirima zajedničkog i pojedinačnog života njenih članova i članica. To podrazumijeva organizacijske, upravne i disciplinske mjere (popravljanje i kažnjavanje). Mjesna zajednica odlučuje koje od novozavjetnih mjera treba primijeniti kako bi njeno članstvo bilo *sol zemlje i svjetlost svijeta* (Mt 5:13-16).

Pojedinac u zajednicu stupa samostalno i svjesno. Zato je prirodno da se svakom kandidatu i kandidatkinji za članstvo unaprijed predoči što treba prihvatiti i kakve posljedice može očekivati ako se ne drži onog što prihvati. U nekim zajednicama su propisi stroži, u nekim manje strogi, ali svaka ih zajednica mora imati. Ako ih nema, to znači da njeni članovi i članice nisu ozbiljne pristalice Gospoda Isusa Krista. Zajednica je dužna da uspostavi pouke za kandidate i kandidatkinje. Na njima svaki budući član i svaka buduća članica bivaju upoznati s učenjem dotične zajednice, s poretkom i moralom, te s drugim zahtjevima od značaja za vjeroispovjednu zajednicu.

S gledišta evanđeoskog kršćanstva punopravni članovi zajednice ne mogu biti oni koji ne mogu ili neće pristupiti samostalno, svjesno, odlučno, slobodno, odgovorno i oduševljeno. To su djeca, maloljetnici i maloljetnice te osobe bez poslovne sposobnosti

(kako se to naziva među pravnicima). Za takve osobe može i treba brinuti crkva. Vjeroispovjedna zajednica nije zadužena samo za molitve, bogoslužja, poučavanja i objavljivanja. Ona se treba brinuti o ljudima koji su lišeni zdravlja, sposobnosti, prihoda, pomoći i sl. Zajednice pomažu svoje članove, ali i ljude oko sebe, a nastoje i na održavanju okoline. Sve je to dio ranije spomenutih đakonskih djelatnosti.

Kad netko odluči postati član ili članica zajednice evanđeoskih kršćana, to mora učiniti odlučno. Kršćanin se ne rađa kao Kristov sljedbenik. On to postaje. To je životna odluka. Postupak je jasan i nedvosmislen: prihvaćanje vjeroispovijedanja, odbacivanje starog života (grijeha, grješnih navika, nedostojnih misli i nepristojnog življenja). To se događa u kratkom roku, bez sumnjičavosti, bez odlaganja, bez dvoumljenja i bez čekanja. Poznato je da nema religije bez morala i svaka vjeroispovjedna zajednica nastoji moral što određenije izraziti i što određenije provesti ga u život. (To neki postižu nasiljem, ali tamo gdje vlada nasilje, nema ni kršćanstva ni morala). Potrebna je vlastita odlučnost. Odlučni ostaju dosljedni. Učenik Kristov nije neki zaslijepljeni ili opčarani sljedbenik, a ne bi smio biti ni netko tko se odlučio priključiti iz koristoljublja.

Ljudi sa strane obično prvo uočavaju kako evanđeoski kršćani imaju stroga životna načela, a ipak su vedri, nenatmureni. To je zato što su slobodni. Nitko ih nije prisilio da pristupe zajednici. Nitko ih ne prisiljava da u njoj ostanu. Njihova pripadnost zajednici vjernih nije uvjetovana pripadnošću naciji i državi, plemenskoj, bratstvenoj ili obiteljskoj tradiciji. Za ljude ovako uvjetovane pripadnosti, sloboda vjeroispovijedanja je izjednačena sa slobodom izražavanja pobožnosti (odnosno: neometanjem bogoslužja) i s prisutnošću vjeronauka u javnim školama i svećenika u vojarnama. Sloboda pristupanja i istupanja se jedva spominje. Pa i tamo gdje je društvo multikonfesionalno (ozakonjena je pripadnost različitim vjeroispovjednim zajednicama), vjerska pripadnost se smatra – makar nejasno, podsvjesno – uvjetovanom i ta je uvjetovanost jača od želje za spasenjem i iznalaženjem istine i pravde u Bogu. Prelazak iz jedne vjerske zajednice u drugu s podsmijehom i omalovažavanjem se naziva *prevjeravanje* i ono je povezano s nizom neugodnosti. Evanđeoska teologija je time potaknuta da svoje studente i studentice, ali i društvenu okolinu, pouči kako ljudi ne mijenjaju vjeru, nego vjera mijenja njih. Zato se vjerske slobode i prava poimaju mnogo šire i studiraju mnogo dublje.

Na evanđeoskim se teološkim učilištima promovira odgovorno kršćanstvo. Pristupanje vjerskoj zajednici je odgovoran čin. Članstvo u crkvi zahtjeva odgovorne ljude. U dobro shvaćenoj i ispravno postavljenoj zajednici kršćana i kršćanki svi odgovaraju za svoj rad i ponašanje. Odgovara svatko Bogu, odgovara i zajednici kojoj pripada, a odgovara i pravnom poretku u kojem živi. Naravno, pravni poredak ne bi smio biti uperen protiv njihovog vjeroispovijedanja. Ne može se smatrati evanđeoskom ni mala ni velika grupa ljudi u kojoj se prijestupi zataškavaju i odluke i presude donose u užem krugu povlaštenih koje nitko ne nadgleda.

Po pravilu, na evanđeoska teološka učilišta dolaze oduševljeni kršćani i kršćanke. Svjedočanstva i diplome nisu za ljude koji pomoću tih dokumenata namjeravaju napredovati u službi. Napredovanje u službi je unutrašnja stvar svake vjerske skupine. Učilište ima drugu svrhu. Ono treba razlučiti lažna oduševljenja i pravo zalaganje za stvar Kristovu. Fanatici su oduševljeni, ali to se protivi kršćanskoj smirenosti, krotkosti i nenasilju. Nacionalisti su oduševljeni, pogotovu tamo gdje se spajaju vjera i nacija. Međutim, to oduševljenje u svojoj biti nije kršćansko, jer opravdava ratove i ograničenja ljudskih sloboda. Kršćanin je odgovoran: nije zaslijepljen fanatizmom i nacionalizmom, nego je nadahnut novim vidicima kraljevstva Božjeg.

Svako evanđeosko teološko učilište je škola namijenjena obrazovanju dobrih propovjednika i propovjednica. Propovijedanje treba pokrenuti slušatelje. Duhovna buđenja nastaju poslije iskrenih molitava i iskrenog propovijedanja. Obnove i oživljenja nisu moguća bez molitava i propovijedanja. Vjerska kretanja obiluju pokajanjem, traženjem prisnije zajednice s Bogom i vođenjem ozbiljnijeg i nesebičnijeg života (manje poroka i prijestupa, manje grabeži i zgrtanja, manje zabave i gubljenja vremena, više molitava i čitanja Svetog pisma, revnosnije i usrdnije prisustvovanje na bogoslužjima, izričita spremnost da se uoče i otklone nevolje i da se smanji stopa bezakonja).

Kad oduševljenje postane dovoljno veliko da zahvati nešto više naroda koji je dotle bio ravnodušan i duhovno lijen, onda nastaje težnja za učinkovitijim udruživanjem oduševljenih kršćana. To nije ugodno povlaštenim i na prinudi zasnovanim vjerskim organizacijama. Zato se pojavljuje otpor protiv oduševljenih kršćana. Protiv oduševljenih kršćana se podižu i fanatici i ekstremisti i vlast privilegiranih crkava i ateisti. Ipak, svi

zavidnici uviđaju – izjavljivali to ili ne – da oduševljeni kršćani blagotvorno i mirotvorno djeluju tamo gdje je došlo do lomova i bura.

Evandeoska teološka učilišta primaju studente i studentice na osnovi njihove osobne probuđenosti i oduševljenja. Stanje u njihovim denominacijama je važno, ali nije presudno. Dušobrižnici, psiholozi i pedagozi se bave procjenjivanjem uravnoteženosti onih koji stupe u ovo učilište. Rukovodstva učilišta znaju što su primili i što trebaju uobličiti od mladih ljudi koji se predaju studiju teologije. Tu jamačno spada i usavršavanje njihove samostalnosti, svjesnosti, odlučnosti, slobode, odgovornosti i oduševljenja.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Tebi pristupamo, naš Bože premili,
odlučno, slobodno, bez pritiska ljudi;
samo Tvoj smo poziv smjerno prihvatili
i radosno rekli: „Ti naš Gospod budi“.
A sada smo s Tobom, sveti glas čekamo,
nauči nas kako da se pripravimo.
Mi smo djeca Tvoja, Tebe veličamo,
od vijeka do vijeka svi Tebe slavimo.

Amen.

U SVIJETU I SA SVIJETOM

Kršćanstvo po pravilu poštuje sve Kristove izreke kao zapovijedi ili zabrane. Evanđeosko kršćanstvo se trudi da potpuno i ispravno razumije Spasiteljev iskaz: *Podajte dakle caru carevo, a Bogu Božje.* (Mt 22:24). Primjenjujući ovo, evanđeoski kršćani se svojski zauzimaju za odvajanje svetog od svjetovnog, odvajanje crkve od države. To evanđeoski kršćani shvaćaju šire, nego što se to primjenjuje u europskoj civilizaciji. Religija se treba držati daleko od svjetovnog života i što je moguće manje se miješati u svjetovne stvari. Naravno, vjerski život se ne može izolirati od društva. Nije ni potrebno. Religija postoji u društvu. Kršćanstvo postoji radi društva. Ono utječe na život društva i pojedinca. Njegov zadatak je da bude utjecajno, ali bez nametanja i prisile, pogotovo bez nasilja.

Evanđeoski kršćanin i kršćanka smatraju svojim pravom da proučavaju društvo i prirodu oko sebe. U odnosu na ljude s kojima žive, to je kršćanska dužnost. Nepoznavanje političkih kretanja može biti štetno i po pojedinca i po vjeroispovjednu zajednicu.

Ipak, to ne daje pravo vjernicima i vjericama da sebe upletu u vrtloge ovog svijeta. Svijetu treba priopćiti činjenicu da ga Bog voli i da je Bog žrtvovao svog jedinorođenog Sina za spasenje svijeta (Iv 3:16). Svaki član i svaka članica crkve trebaju osobno odrediti i imati jasne i nedvosmislene stavove prema državi, naciji, plemenu, vlasti, društvu, dakle: prema politici. Evanđeosko kršćanstvo to čini u skladu s razumijevanjem Svetog pisma i volje Božje, poštujući iskustva vjeroispovjedne zajednice, vlastitu savjest i postignutu građansku svijest.

Studentima i studenticama evanđeoske teologije mora biti jasno što je politika, a što politika nije. Politika je ukupnost svih mjera, postupaka i djelovanja usmjerenih ka organiziranju društva. Postojanje političkih organa i organizacija je posljedica politike, a ne njena odrednica. Politika živi i tamo gdje naizgled nema nikakvog političkog života.

Kod Spasitelja i u izvornom kršćanstvu nije bilo dvoumljenja u određivanju političkih stavova. Svijet je njiva (Mt 13:38). Nju treba obrađivati riječju Božjom i pretvoriti je u građevinu (2 Kor 3:9). Prema nadahnuću Duha Svetoga apostoli su shvatili gdje su granice u političkim odnosima. Kad su se našli pred licem nosilaca vlasti, mirno i

ispravno su rekli: *Sudite je li pred Bogom pravo slušati radije vas nego Boga.* (Djela 4:19); odnosno: *Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima!* (Djela 5:29). Ne treba smetnuti s uma da su apostol Petar i ostali ovo govorili pred sucima koji vjeruju da su od Gospoda postavljeni da odlučuju što je pravo i istinito a što je protiv vjere, istine i pravde.

Brzo napredovanje izvornog kršćanstva je postalo izazov za pravni sustav Rimskog Carstva. Povijest pokazuje da je Rimsko Carstvo imalo uzorne zakone (Rimsko pravo se i danas studira na pravnim fakultetima). Kršćanstvo se vrlo brzo po svom nastanku nije moglo podvesti pod neko od postojećih ili novoosnovanih učenja nastalih u okvirima židovske religije. Ono je bilo univerzalno vjeroispovijedanje. Apostoli su objavljivali: *Nema više: Židov – Grk! Nema više: rob – slobodnjak! Nema više: muško – žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!* (Gal 3:28). Ovolika sveobuhvatnost bila je otvoreno suparništvo Imperiju koji je sebe smatrao jedinim sveobuhvatnim, jedinim sposobnim da se drži iznad svih razlika i podijeljenosti na svom teritoriju. Za društvenu svijest u Rimskom Carstvu logična su bila dva rješenja: ili progoni do istrebljenja ili pridobivanje za interese države. Progoni nisu uspjeli. Naprotiv, kršćanstvo je ojačalo. Pridobivanje pokreta za suradnju s Imperijem je uspjelo, barem kod većine crkvenih starješina. Kršćanstvo izlazi iz ilegale, ali iz kršćanstva ubrzo izlaze njegove specifičnosti (pokajanje, obraćenje, osobna vjera, spasenje kao osobni doživljaj i dr.). Kristom zamišljena i uspostavljena svjetska religija postaje svjetovna ideologija.

Ovdje je potrebno objasniti razlike između ideologije i religije. Podrobnije o tome u enciklopedijama, priručnicima i udžbenicima iz politologije, sociologije i filozofije. Za potrebe ove *Propedeutike* dovoljno je da se shvati sljedeće:

- a) religija se sastoji od kulta, doktrina i organizacije;
- b) ideologija ima kult i organizaciju.

Ipak, ideologije (osobito totalitarne) nastoje sebi izgraditi nekakav kult (kod ateista: „kult ličnosti“, državni i stranački praznici, „crveni kutići“, revolucionarne tradicije, parade, sletovi, protokolarni rituali, politički simboli i sl.). Istovremeno, mora se s mnogo tuge priznati da su nemolitveni i politizirani kršćani od svog izobličienog kršćanstva napravili ideologiju. Ovim se koriste i političari i demagoški raspoložene crkvene vode.

Evandeosko je kršćanstvo zauzeto borbom za temeljito mijenjanje pojedinca. Osvajanje novih područja i novih naroda usputna je djelatnost, posljedica apostolata. To se ni u kojem slučaju ne smije podudarati s političkim apetitima, niti se smije među evandeoske kršćane usađivati takve apetite. Unaprijed se zna da će to izazvati

nesporazume i sukobe. Ovaj svijet nije naklonjen istini ni istinitom kršćanstvu. Ipak, tom svijetu treba donijeti Radosnu vijest. Sam Spasitelj kaže: *Ako vas svijet mrzi, znajte da je mene mrzio prije nego vas. Kad biste bili od svijeta, svijet bi svoje ljubio, no budući da niste od svijeta, nego sam vas ja izabrao iz svijeta, zbog toga vas svijet mrzi.* (Iv 15:18-19).

Studenti i studentice, pažnja, upozorenje! I danas postoji konkubinat između crkve i države. Do braka crkve i države ne dolazi, jer brak traži odricanje, pa i žrtvovanje. U konkubinatu ni jedna strana ne odustaje od svojih stvarnih ili zamišljenih zalogaja. Zato je žrtvovano ili bar zanemareno Evandjelje, a svaka strana u konkubinatu je zadržala svoju halapljivost: država bi htjela progutati crkvu, priznata crkva bi progutala državu; država bi htjela religiju iskoristiti do krajnosti, ideologija državne crkve bi državu htjela iskoristiti do krajnosti. U povijesti je to poznato: kad nadvlada svjetovni vladar, javlja se cezaropapizam; kad nadvlada crkveni poglavar, nastaje papocezarizam. Kad u jednom društvu vladaju crkveni velikodostojnici, nastaje teokracija. Naziv je pogrešan, jer teokracija znači vladavinu Božju, a u ovom slučaju vladaju svećenička lica. Pravilniji naziv bi bio *hijerokracija*. Nadvladani pristaju na usluge i suradnju, nekad iskreno nekad neiskreno, prividno i površno. Prilike i utjecaji se smjenjuju, ali težnje (apetiti) ne odumiru.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Neka je slava jedinom Bogu:

Ocu i Sinu i Svetom Duhu.

Jedini Bože, Ti nas nauči

kako da znamo, da uočimo,

da prepoznamo sva iskušenja,

sve zamke vlasti i politike.

Daj snagu mirnom narodu Tvome

da se odupre laskavom glasu

i suprotstavi svakoj ponudi

da se upetlja u vrtlog zala,

nasilja, rata i istrebljenja,

da sami sebe ne zavaramo,

zbog povlastica da ne padnemo

u mutne vode društvenih sila.

Sačuvaj, Bože, sve Tvoje vjerne!

Neka Te slave Tvoji odani

kako na zemlji tako na nebu,

sada i svagda i u sve vijeke,

kroz vječnost svijetlu, u vijek vjekova.

Amen.

SIMFONIJA BEZ HARMONIJE

Istočno Rimsko Carstvo (Bizant) je svojoj državnoj crkvi dalo epitet *pravovjerna*, odnosno: *pravoslavna*. Ovim postupkom je sve ostalo kršćanstvo dovedeno pod sumnju i u različitoj mjeri promatrano kao neprijateljsko ili – bar – strano i izvan zakona.. Državna je crkva preuzela nadzor i upravu nad građanskim stanjima (rođenje, brak, smrt i sl.) i ušla u neke ustanove, ponajprije u dvor i vojsku, ali i u obrazovanje i socijalno-humanitarni rad. Za uzvrat, država je podupirala svoju crkvu. Vladari su bili *kristoljubivi i pravovjerni*. Prva riječ je značila da vladar osigurava crkvi materijalnu potporu u novcu i darovima (zdanjima, stvarima i izuzimanjem od obaveza). Vladarevo pravovjerje (pravoslavlje) se ogledalo u proganjanju onih koji drugačije misle i vjeruju, te u određivanju i proglašavanju što je pravovjerno a što krivovjerno.

Takva povezanost državne crkve i države se zvala *simfonijska* (grčki: suglasje). Prije raspada Bizanta, *simfonijska* je postojala u Armeniji i u Gruziji. Međutim, u Bizantu je ta povezanost razrađena do najsitnijih detalja. Kao ideal je postavljeno stanje u kojem su „državni zakoni crkvena pravila i crkvena pravila državni zakoni“ (Nomokanon, Zakonopravilo). Bizant se raspadao, ali je *simfonijska ostajala* i u novim državama nastalim na njenom tlu i pod njenim utjecajima.

U Bizantskom Carstvu se odmah javila opozicija. O njoj nema mnogo vjerodostojnih spomenika, ali se da iščitati između redova. Većina dokumenata je – pretpostavlja se – uništavana da im ne ostane traga. Dobar dio postupaka vođenih protiv onih koji drugačije misle i vjeruju nije ni bio u protokolu. Sama država je morala štiti neke od svojih interesa. Ona je imala podanike drugih vjeroispovijesti, a oni su bili porezni obveznici. U slučaju da budu progonjeni oni mogu iseliti, a s njima odlaze i prihodi. Ukoliko prime državnu vjeroispovijest, nitko ne zna jesu li iskreni, svakako su nepouzđani i spremni da u odlučnom času zataje (barem tako se pretpostavljalo). Država tako postavlja u svoja njedra tempiranu bombu za koju ne zna do koje je mjere razorna i kad će eksplodirati i protiv koga će se usmjeriti. Dalekovidni državnici su zato nastojali da državljane koji drukčije vjeruju ipak nekako uklope u postojeću državu, nasuprot apetitima privilegiranih crkvenih velikodostojnika.

Negodovanje se javljalo i u privilegiranoj crkvi. Nekako nezgodno je bilo govoriti ljudima da Bog traži pomoć ovozemaljskih vlasti. Jesu li za spasenje potrebne prisilne mjere svjetovne države? S vremena na vrijeme na društvenu površinu isplivavaju pokreti za razgraničavanje vlasti duhovne od vlasti svjetovne, pa i za ograničavanje kako jedne tako i druge.

Borba za prevlast i sukobi unutar samog konkubinata nisu bezazleni i nisu besplatni. Sve se to prebija preko leđa naroda. Nastaju borbe, seljačke bune, borbe za oslobođenje gradova i cehova. Iza svakog takvog društvenog kretanja uočljivo ili neuočljivo se javlja nastojanje da se smanji utjecaj države i državne crkve. Dodatno: ova nastojanja traže od kršćanstva da se odrekne svjetovnosti, da se okrene onom što je dobilo od svog bogočovječanskog Osnivača.

Opozicija unutar same crkve ima različite interese. Jednima je važnije da odbace svjetovnost, kako osobnu tako i crkvenu. Drugi u prvom redu svoj zadatak vide u zaustavljanju institucionalne gramzljivosti, bilo da je riječ o državi, bilo o crkvi.

Sva odvajanja su neki vid reforme ili bar jak vapaj za promjenama. U *simfoniji* - to je jasno – nema harmonije. Reforme su disonantne, ali su upravo zato oštra opomena. Kad reformirani dijelovi ne mogu ostati u okvirima postojeće zajednice, onda se oni odvajaju i posebno organiziraju. Opomena je sve oštija: reformacija. Priznata crkva gubi svoje dijelove. Njen utjecaj slabi. Paradoksalno ili ne, ali u samom narodu podijeljenost jača vjeru. Skriveni pokreti i tajna bratstva i sestrinstva stječu javnost. Novi utjecaji i novi ljudi stupaju pred vjersku javnost.

Treba pošteno reći da kršćanstvo nikad nije bilo jedinstvena crkva onako kako to zamišljaju i kako o tom sanjare prijatelji prisile: jedan starješina (zamjenik Kristov na zemlji) jedna i jedinstvena organizacija od vrha do osnove, svi jednako misle, svi se jednako mole, svi na jednak način u raj odlaze. Toga nije bilo, a nema potrebe da bude dok ne *bude Bog sve u svemu* (1 Kor 15:28c).

Treba ponoviti, zbog prilika u kojim živimo i neprilika u kojim se kršćanstvo nalazi: evanđeosko kršćanstvo se zalaže za dosljedno odvajanje duhovnog od svjetovnog. Evanđeoski kršćani vjeruju da što je država slobodnija to je i ispovijedanje vjere slobodnije, a vjerski život postojaniji i dublji. Ograničavanja vjerskih sloboda pokazuju da

- a) nema dovoljno političkih, odnosno građanskih sloboda u državi;
- b) ljudi povlaštenih vjeroispovjednih zajednica boje se kako će izgubiti svoje povlastice i zato se grčevito drže vlasti;
- c) neke od vjeroispovjednih zajednica su izgubile pouzdanje u Boga, pa im je potrebna vojska, policija, zakonodavstvo, sudstvo i razne mjere prisile, ne bi li sebe održale i - po mogućnosti – nametale;
- d) nepravda prema poreznim obveznicima se prihvaća kao prirodna, tako da običan čovjek treba izdržavati ljude koji se za njega ne mole Bogu, niti pridonose njegovom duhovnom životu;
- e) zakoni o školstvu i o vojsci se kroje prema zamislama nekih koji svojim položajem u crkvenom ustrojstvu neće doprinijeti ni boljem obrazovanju ni obrani zemlje;
- f) potiskuju se osnovne postavke Evanđelja: ljubav, pokajanje, oprostjenje, spasenje, novi život u Kristu; prednost se daje „oboženju“ vlasti i posljedicama grješne gradnje Babilonske kule (ublaženo i zavodljivo nazvanim: rodoljublje, patriotizam, obraz otaca i sl.);
- g) privilegirane vjerske organizacije naglašavaju sebe, a Krista i izvorno kršćanstvo pokrivaju povijesnim talogom i srednjovjekovnim novotarijama, te tako čine nepotrebnim Spasitelja i spasenje.

Od pamtivijeka su poznate građanske slobode i nezavisna vjerska kretanja. Kršćanstvo kao pokret nastalo je u skladu sa zahtjevima za oslobođenje. Kristova preporuka nije oslobodilački rat, nego poznavanje istine: *Tada Isus progovori onim Židovima koji mu povjerovaše: „Ako ostanete u mojoj riječi, uistinu, moji ste učenici; upoznat ćete istinu i istina će vas osloboditi“* (Iv 8:31-32). Potreba za oslobođenjem danas je izrazitija nego u prethodnim stoljećima. Današnji vidovi ropstva su prikriveniji i obavijeni vješto prikrivenim lažima. Kršćanstvo živi u tom vrtložnom svijetu, a svijet je i danas u vlasti nečastivoga (1 Iv 5:19). Crkva ne traži da bude uzeta sa svijeta, nego da bude odvojena od svjetovnosti, od laži i od sila koje se protive Kristu.

Za evanđeoska teološka učilišta to je razlog za ustrajno i temeljito proučavanje vjerskih sloboda i slobode uopće. Javit će se nevolje i teškoće, ali to je razlog više da učimo mlade ljude odvajanju od svijeta. Nema uzmicanja. Uzmicanje doprinosi vraćanju

u neslobode i zapadanju u nova ropstva. Evanđeoski kršćani i kršćanke imaju podršku svog Spasitelja.

Gospod Isus obećava: *U svijetu imate muku; ali hrabri budite - ja sam pobijedio svijet* (Iv 16:33).

Ovo i prethodno poglavlje mogu se mirno izostaviti tamo gdje je društvo dovoljno politički zrelo, kako za odvajanje svetog od svjetovnog, tako i za odgovorno življenje u slobodi i međusobnom razumijevanju i trpeljivosti.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Ti si, Kriste Spase, pobjednik nad svijetom:
odvoj nas, izbavi od grijeha, od mraka,
od straha, od smrti, od sotonskih šaka,
da ne poginemo u vrtlogu kletom.

Hoćemo da svijetu pomognemo križem,
objavimo svima da si ti spasenje,
da golgotskom žrtvom činiš iskupljenje.
Koga ti prigliš, na tlu ti je bližem.

Odvoj nas od svijeta i privini k sebi
da nas nečastivi progutao ne bi.
Čuvaj nas da Tebi prinosimo hvalu.

Glasovi, klicanja, anđeoska jeka,
Bože, slave Tebe od vijeka do vijeka.
Blagoslovi, štiti, našu žrtvu malu.

Amen

SVE, DAKLE, ŠTO ŽELITE DA LJUDI VAMA ČINE

(Mt 7:12)

Središte svega kršćanskog morala je Zlatno pravilo: *Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima. To je ,doista, Zakon i Proroci.* Ovo pravilo je duboko utkano u sve ljude. Od njega mogu krenuti svi razgovori o međuljudskim odnosima. Ono je podjednako prihvatljivo i među kršćanima i među nekršćanima.

Za evanđeosko kršćanstvo Zlatno je pravilo i osnova vjerske trpeljivosti (tolerancije). Na evanđeoskim se teološkim učilištima s uvažavanjem studiraju i druge doktrine, shvaćanja, stavovi i djelatnosti kako kod kršćana tako i kod drugih. Spasitelj Krist smatra da ... *tko nije protiv nas, s nama je* (Mk 9:40). Evanđeoski studenti produbljuju svoja znanja i produbljuju sve što primjenjuju. Ništa se ne usvaja bespogovorno i nekritički. To i inače proizlazi iz načela o svjesnom i odgovornom pristupanju zajednici djece Božje.

Tko se slobodno i oduševljeno opredijeli za jednu vjeroispovjednu zajednicu, taj se isto tako opredijelio za trpeljivost. Evanđeoski kršćanin nema prava da se suprotstavlja ni učenjima, ni vještinama, ni ljudima sve dok ne ugrožavaju život, zdravlje, imanje i ugled drugih ljudi. Posredno, zbog života i zdravlja, evanđeosko se kršćanstvo zalaže za očuvanje prirode i netrpeljivo je prema svima koji je ugrožavaju. Studenti i studentice osuđuju i sprječavaju takva ugrožavanja iz etičkih razloga, a i zbog estetike (ljepote) jer Zlatno pravilo se da primijeniti i pri određivanju lijepog odnosno ružnog.

Na evanđeoska teološka učilišta se dolazi bez prisile. Moral prestaje biti moral ako je pod prisilom. Međutim, da bi zaštitilo svoj identitet, svako evanđeosko učilište mora odrediti što smatra uperenim protiv Krista i Njegovog djela. To je ograničenje što ga je odredio sam Gospod Isus rekavši: *Tko nije sa mnom, protiv mene je; i tko ne sabire sa mnom, rasipa.* (Mt 12:30).

Ovo ograničenje je Spasitelj iskazao u jednini. Evanđeosko protivljenje smije biti upereno protiv pojedinca. Njih treba razuvjeravati, jer Gospod Isus ne predlaže nikakva kažnjavanja. Evanđeoska teološka učilišta vide u ovome svoj poseban zadatak: pomoći zajednicama i pojedincima da mirno prevladaju sporove. Budući pastiri, učitelji i upravitelji se osposobljavaju i za poslove ove vrste.

Za evanđeosko je kršćanstvo odvratno i samo raspirivanje vjerskih sukoba. Poticanje na mržnju ne podnose kršćanska učilišta. Ako što treba mrziti, onda je to grijeh. Evanđeoski studenti i studentice se zgražaju nad svakim grijehom i nasiljem, osobito nad nasiljem u ime vjere. Može ih netko zbog nenasilja obilježavati i napadati kao kukavice. Netko će ih nazivati stranim plaćenicima „ubačenim da podrivaju jedinstvo nacije i pravovjerje“. Evanđeosko kršćanstvo ne očekuje da netko bude osobito naklonjen njegovim uvjerenjima. Sin Božji je pravovremeno upozorio svoje sljedbenike: *Jao vama kad vas svi budu hvalili. Ta tako su činili lažnim prorocima oci njihovi* (Lk 6:26).

Vjerska tolerancija je visok stupanj vjere. Ima vjerskih zajednica koje su po svom nazivu isključive. To ne znači da susvi njezini pripadnici isključivi ili neprijateljski raspoloženi prema drugima. Ipak, pouzdano se zna da učitelji i rukovoditelji tih zajednica njeguju isključivost. Za njih su svi drugi vjernici krivovjerci, heretici, šizmatici, odstupnici, duhovno slabovidni i slaboumni, neprijatelji pravovjerja i odbojni prema jedinstvu. Nasuprot njima, evanđeoski kršćani smatraju da se u svemu, pa i u vjerskim različitostima pojavljuje *mногоstruka mudrost Božja* (Ef 3:10).

Evanđeoska se teologija ne želi složiti s razvrstavanjem vjeroispovjednih zajednica i pokreta na: slične, neslične, odstupničke (apostatske), priznate, povijesno prisutne, jedino spasonosne, djelomično spasonosne, sekte i sl. Još manje se da prihvatiti razvrstavanje teritorija na kanonske i nekanonske, te podjela ljudi zbog pripadnosti određenoj naciji, plemenu, obitelji i državi.

Evanđeoska teološka učilišta se čuvaju da ne upadnu u grijeh „dokazivanja“ netrpeljivosti pomoću Svetog pisma. Svi citati kojima se pokušava iznaći biblijska utemeljenost za netrpeljivost i proganjanje bilo koga, padaju pred Zlatnim pravilom.

Žele li kršćani da netko trpi njih? Neka oni prvi pokažu trpeljivost. Žele li kršćani da netko sluša njihove propovijedi? Neka prvi krenu u slušanje drugih. Žele li kršćani da netko čita njihove knjige? Neka oni počnu s proučavanjem onog što pišu drugi. Žele li kršćani da netko poštuje njih? Neka oni prvi poštuju druge. Žele li kršćani da netko pomogne njima? Neka kršćani budu prvi u pružanju svake pomoći.

Sve kršćanske vrline, pa i trpeljivost, su izraz kršćanske težnje za onim što je bolje i Božje. Apostol Pavao u tom smislu savjetuje: *Ako ste suuskršli s Kristom, tražite što je gore, gdje Krist sjedi s desna Bogu! Za onim gore težite, ne za zemaljskim!* (Kol

3:1-2). Izrazitije i sveobuhvatnije govori Gospod Isus: *Budite dakle savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski* (Mt 5:48). Trpeljivost je bolja od netrpeljivosti. Ona neosporno pomaže kršćanskom usavršavanju i približavanju Bogu.

m o l i t v a

(naizmjenično čitanje, redak za retkom)

Duše su naše tvoji oltari.

Milost, trpljenje, Bože podari;

trpeljivošću sve nas ozari;

duše su naše Tvoji oltari.

Amen.

IN DUBIO PRO DEO

Kad ne znaš što ćeš sa sobom – počni s Bogom.

Kad ne znaš što ćeš bez sebe – počni s Bogom.

Kad ne znaš što ćeš s drugim - počni s Bogom.

Kad ne znaš što ćeš bez drugog - počni s Bogom.

Kad ne znaš što ćeš od posla - počni s Bogom.

Kad ne znaš što ćeš bez posla - počni s Bogom.

Kad ne znaš što ćeš s teologijom - počni s Bogom.

Kad ne znaš što ćeš bez teologije - počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš sa sobom – počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš bez sebe – počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš s drugim - počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš bez drugog - počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš od posla - počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš bez posla - počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš s teologijom - počni s Bogom.

Kad znaš što ćeš bez teologije - počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš sa sobom – počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš bez sebe – počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš s drugim - počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš bez drugog - počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš od posla - počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš bez posla - počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš s teologijom - počni s Bogom.

Kad zdvajaš što ćeš bez teologije - počni s Bogom.

* * *

Tečaj teološke propedeutike je okončan. Počeo je studij. Poslije ovog tečaja student i studentica trebaju biti načisto s nekim činjenicama studiranja:

- svatko treba znati što hoće;
- svatko treba znati što neće;
- svatko treba biti uvjeren (pa i samouvjeren),
- svatko treba biti uvjerljiv;
- svatko treba biti odlučan : prihvatiti učilište, prihvatiti poredak i prihvatiti osoblje;
- svatko treba biti svjestan: na učilištu nije zbog onog što jest, nego zbog onog što treba postati.

Kreni! Uči! Proučavaj! Primjenjuj!

Dođi na izvorno kršćanstvo. Stoljećima se čeka na tebe. Kroz vjekove i vječnost Gospod Isus Krist govori, vapi, viče, doziva i kliče (Otk 22:17):

Tko je žedan, neka dođe;

tko hoće, neka zahvati vode života zabadava.